

‘הם כמו הבונד’: תמיכת פארווערטס בציונות משנות העשרים

אהוד מנור

מבוא

במאמרו על תהליך ה'אמריקניזציה' שעברה הציונות בארצות-הברית הצביע בן הלפרן על דיאלקטיקה מעניינת המאפיינת את התנועה הזאת: יחד עם תהליך הפיכתה לקונצנווס, עד כדי כך שלאחר מלחמת ששת הימים היתה להצהרה 'כולנו ציונים' אחיזה של ממש במציאות, הלכה והתגבשה הציונות בארצות-הברית כאופוזיציה מתמדת לציונות האירופית ואחר-כך הישראלית.¹ גם אם מסכימים החוקרים שכבר מימי 'חיבת ציון' והציונות ההרצליאנית אפשר למצוא ציונות בארצות-הברית,² הרי אין ספק שנקודת המפנה בהפיכתה של הציונות לגורם שיש להתחשב בו היא ימי מלחמת העולם הראשונה בכלל ושנת 1917 בפרט.³ הצהרת בלפור, הסכמי ורסאי, המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, סיומה של ההגירה החופשית לארצות-הברית והעמקת אחיזתו של היישוב היהודי המאורגן בארץ-ישראל – כל אלה נוסף על התרחשותם בסמיכות זמנים השפיעו זה על זה. יהדות ארצות-הברית, שבשנות העשרים של המאה ה-20 כבר מנתה כשלושה מיליון נפש, ושלמרות אנטישמיות גואה בתחומי הכלכלה, החברה והתרבות ידעה שקיומה המשפטי אך גם הכלכלי, החברתי והתרבותי מובטח במסגרת השיטה האמריקנית, הגיבה אף היא להתפתחויות הסותרות בנוגע לעתידה של יהדות אירופה. מכאן קצרה היתה הדרך למאבק לשם השפעה על התנועה הציונית ועל הנעשה בארץ-ישראל.

1. בן הלפרן, 'אמריקניזציה של הציונות, 1880-1930', בתוך: אריה גרטנר ויונתן סרנה (עורכים), יהודי ארצות-הברית, ירושלים 1992, עמ' 291-308. וראו גם: עופר שיף, 'מבט אחר על האמריקניזציה של הציונות', עיונים בתקומת ישראל, 10 (2000), עמ' 180-206; והר שגב, 'ציוני ארצות-הברית במדינת ישראל בשנות החמישים – אופוזיציה פוליטית ואלטרנטיבה ליברלית', עיונים בתקומת ישראל, 12 (2002), עמ' 493-519.
 2. Melvin I. Urofsky, *American Zionism From Herzl to the Holocaust*, New York 1975.
 3. אביתר פריזל, התנועה הציונית בארצות-הברית, תל-אביב 1970.
3. הלפרן (לעיל הערה 1), עמ' 300-304.

כאלה היו פני הדברים לא רק אצל ציונים אמריקנים ותיקים כמו יעקב דה-האז, ואצל ציונים חדשים כמו לואיס ברנדייס, אלא אף אצל אנטי-ציונים מובהקים, כמו ג'ייקוב שיף. הפילנתרופ הגדול הזה ואיש הציבור הידוע מיהר להבין את התמורות הגאו-פוליטיות שהביאו להצרת בלפור והוא המיר כמעט בן לילה את עמדותיו האנטי-ציוניות הלוחמניות בהצהרות תומכות בציונות.⁴

לא פחות מרשימה היא התמורה שעברה על אחד מהבולטים שבקרב מתנגדי הציונות ברחוב היהודי באמריקה,⁵ הלוא הוא פארווערטס, עיתונם המצליח, המכובד והגאה של הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק ומחוצה לה. בעוד אישים כמו שיף, ברנדייס ודומיהם לא נדרשו למסור דין-וחשבון מדוקדק מדי על תמורות באידאולוגיה שלהם, פארווערטס לא היה אישיות פרטית אלא זירה ציבורית, דמוקרטית, רב-ממדית ומוקד למאבקי כוח תרבותיים, פוליטיים וחברתיים.⁶

למרות זאת, פארווערטס שינה את עמדתו כלפי הציונות, דבר שיש למקמו קודם לכול בזיקה לכך שעיתון היידיש הסוציאליסטי הזה היה נתון בעצמו במאמץ מתמשך ומוצלח למקם את עצמו במרכז הזירה היהודית – מאמץ שהחל ככל הנראה בימי הפוגרום בקייב לכל המאוחר, אך הגיע לשיאו במהלך מלחמת העולם הראשונה⁷ – ולכן היה אפשר לצפות שככל שהציונות תתקרב לקונצנזוס, לא תהיה בְּרָרָה לכל גורם ציבורי אחר שהיה מעוניין להתקרב שמה, לגלות כלפיה יחס חיובי.

כיצד התייחס פארווערטס אל הציונות לאחר שנת 1917, זו השאלה המרכזית שתידון במאמר הזה. טענתו הנזכרת של הלפרן, ולפיה הציונות באמריקה התפתחה כאופוזיציה לציונות שאינה אמריקנית, תיבחן כאן מנקודת מבטו של פארווערטס, וכפי שנראה להלן, אמנם הצליחו רוב הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק להמיר את שלילת הציונות שאפיינה אותם עד שנת 1917 בעמדה אוהדת בלא ספק. עם זאת, בין עמדה זו לבין מה שציוני אירופה או ציוני ארץ-ישראל התכוונו ב'ציונות' היה הבדל של ממש, גם אם בין ציוני אירופה או ארץ-ישראל לבין עצמם היו הבדלי גישות, דגשים, רגישויות וכיוצא באלה. את תמציתו של ההבדל הזה אפשר לראות בכך שהציונות לא היתה מעולם פתרון קיומי ליהודי אמריקה, בעוד ליהודי אירופה – ולציבורים לא אמריקניים נוספים – בהחלט כן.

4. Moses Rischin, 'The Early Attitude of the American Jewish Committee to Zionism, 1906-1922', *AJHS*, 49 (March 1960), pp. 188-201

5. הלפרן (לעיל הערה 1), עמ' 295.

6. על פארווערטס ראו: אהוד מנור, 'פארווערטס': עיתונות, סוציאליזם והפוליטיקה היהודית בניו יורק, 1897-1917, עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה 2000; אהוד מנור, 'סוציאליזם שמרני? פארווערטס והקואליציה הפלוטוקרטית-רדיקלית, ניו-יורק 1897-1917', עיונים בתקומת ישראל, 12 (2002), עמ' 427-463.

7. שם.

במילים אחרות, גם במישור עמדתו כלפי הציונות הצליח פארווערטס במקום שבו התאמץ להצליח כמעט מראשיתו: לשמור על חזותו האופוזיציונית (בעצם היותו גורם סוציאליסטי במדינה קפיטליסטית ובעצם התנגדותו לאמריקניזציה שבאה על חשבון תרבות היידיש), כשלמעשה הוא חלק חשוב מהקונצנזוס היהודי-האמריקני, אשר תמיכתו בציונות היא, כדברי הלפרן, 'ביטוי יהודי לבשורה החברתית שרווחה אז בין נוצרים ליברלים'.⁸

'בשורה חברתית' כזאת ניסה פארווערטס להציע מעל דפיו, ומי שניסח את תכניה, שאירווינג האו הגדירם 'סנטימנט' יותר מאשר סוציאליזם,⁹ היה עורכו של העיתון כמעט מיומו הראשון, אברהם קאהאן (1860-1951).¹⁰ קאהאן היה גם אחראי להמרת האנטי-ציונות בפרו-ציונות והוא הוביל את התהליך הזה מראשיתו ועד התקבעותו בין דפי פארווערטס לא יאחר משנות השלושים הראשונות. את התמורה במדיניותו כלפי הציונות הנהיג קאהאן תוך כדי העמקת התעניינותו בתהליכים העוברים על התנועה הציונית בכלל ובנעשה בארץ-ישראל בפרט, התעניינות שגרמה לו לצאת לנסיעות ארוכות לאירופה, ובשתיים מהן שילב ביקורים בארץ-ישראל, בשנים 1925 ו-1929.

כוונתי במאמר זה להראות כי בין השנים 1917 ל-1930 הלכה ותפסה הציונות מקום מרכזי בתודעה הציבורית של היהודים בכלל ושל יהודי אמריקה בתוך כך; תמורה זו באה לידי ביטוי גם במקרה של פארווערטס; את מהלכו של פארווערטס מאנטי-ציונות לפרו-ציונות יש להבין בויקה לשלושה עניינים: האחד – מאמציו השיטתיים לתפוס מקום מרכזי בציבוריות היהודית בארצות-הברית; השני – תפיסתו הסנטימנטלית את הציונות, תפיסה שהיא המשך לתפיסתו את הסוציאליזם, תפיסות העומדות בלב לבן של הזהות היהודית-האמריקנית מאז ועד היום; השלישי – מאבקי הכוח בין סוציאליסטים וקומוניסטים בתנועת הפועלים במקומות שונים, ובכלל זה בארצות-הברית כמובן.

ראשית התמורה ביחס לציונות, 1919–1921

עד שנת 1917 היה יחסו של פארווערטס לציונות שלילי, עויץ ושטחי. טענתו העיקרית של פארווערטס נגד הציונות היתה שתנועה זו, שסיכויי הגשמתה אפסיים מסיבות שונות, מסיתה את תשומת הלב משאלת יהודי אירופה, שהיא היא הבעיה האמיתית. דווקא ביקורת זו היא בבחינת 'הפוסל' במומו פוסל', שכן מעטים הציונים בתקופה ההיא שראו בתנועתם 'שלילת גלות' וולגרית מהסוג שאומץ אחר-כך לצורכי חינוך. אדרבה, עיון בכתביהם

8. הלפרן (לעיל הערה 1), עמ' 291.

9. Irving Howe, *World of Our Fathers: The Journey of the East European Jews to America and the Life They Found and Made*, New York 1976, p. 359

10. על קאהאן ראו: מגור, 'סוציאליזם שמרני?' (לעיל הערה 6), עמ' 435-436.

ובנאומיהם של מנהיגי הציונות בתקופה הנדונה – ולאנשי פארווערטס היתה נגישות גמורה למקורות אלה, שמבחינתם היתה בבחינת חדשות – מוכיח את הדבר חד-משמעית.¹¹ את התמורה ביחס של פארווערטס לציונות אין לראות כפועל יוצא של 'חזרה בתשובה', 'הכאה על חטא' וכיוצא באלה הסברים, אלא כתהליך הדרגתי שנבע כאמור מצירופם של כמה עניינים. תחילתו של התהליך סמוך לסיומה של המלחמה ולתחילתן של שיחות השלום בוורסאי, והמשכו בהתפתחויות שחלו ברוסיה, בתנועה הציונית, בארץ-ישראל ובסוציאליזם היהודי. להבדיל מהתקופה הקודמת, שנמשכה מאז הקמת פארווערטס בשנת 1897 ועד 1917, הפעם עקב פארווערטס אחר ההתפתחויות הקשורות בציונות בארץ-ישראל באופן ענייני הרבה יותר. בנקודה זו יש לציין כי עצם השימוש במונחים 'פלשתינה' ו'ארץ ישראל' החל עובר בתחילת שנות העשרים תמורה משמעותית: עד אז למונח 'ארץ ישראל' נקשרה בפארווערטס בדרך-כלל משמעות שלילית שנסענה על הקונוטציה המסורתית שלו, ולמונח 'פלשתינה' נקשרה גם כן משמעות שלילית שנסענה מצדה על הקונוטציה הפוליטית שלו.¹² במרוצת שנות העשרים טושטש הפער בין שני המושגים, ולשניהם החלה להתלוות משמעות חיובית, מסורתית ופוליטית גם יחד.

על ההתפתחויות בשיחות השלום בוורסאי יכלו ללמוד קוראי פארווערטס מדיווחיו הישירים של קאהאן, שלצורך העניין נסע לצרפת. 'כולם, בכל העיתונים וכתבי העת, מכל הזרמים ובעלי ההשקפות', ציין מאמר מערכת, 'מודים לקאהאן על הטלגרמות שלו מפריס

11. על יחסו של פארווערטס לציונות עד 1917 ראו: מנור, 'סוציאליזם שמרני?' (לעיל הערה 6). בסוגיית יחסה של הציונות לשאלת היהודים בכללותה ראו: תיאודור הרצל, מדינת היהודים (תרגום: מרדכי יואלי), ירושלים 1973, עמ' 11, 13, 23, 49, 74, 75. אופיו הידוע של חיבור זה מאפשר רק הבנה עקיפה של העניין. כך או אחרת, עקרון 'כיבוש הקהילה' שהעלה הרצל בקונגרס השני, 'עבודת ההווה' שהוחלט עליה בשנת 1906, נסיונותיו של מאגנס לארגן את 'הקהילה של ניו-יורק' על יסוד האוניברסליזם-היהודי של הציונות, המהלך הדומה של הובלת יהדות ארצות-הברית לניסוח עמדה אחידה בחסות הקונגרס היהודי-האמריקני, שגם הוא הובל בידי ציונים – כל אלה ודוגמאות נוספות ממקומות אחרים הם הוכחות לטענה שהתנועה הציונית ראתה לנגד עיניה לא 'רק' הקמת 'בית לאומי' בארץ-ישראל אלא גם עיסוק מאורגן ופוליטי ב'שאלה היהודית' בכללותה. אדרבה, מתתיהו מינץ סבור שעיקר הצלחתה של הציונות היתה ב'עבודת ההווה': 'יותר מכפי שהציונות עסקה [...] בעבודת ישובה של ארץ-ישראל, היא [...] גיבשה את הציבור היהודי לכוו פוליטי בארצות רבות-לאומים'. מתתיהו מינץ, 'האומה היהודית – אמצאה ציונית?', ציונות: פולמוס בן זמננו (עיונים בתקומת ישראל, סדרת נושא), קריית שדה-בוקר 1996, עמ' 38. לנוסח של הצהרת בלפור המדברת במפורש על כך שהבית הלאומי 'לא יפגע בזכויות ובמעמד המדיני מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת' ראו: ליאונרד שטיין, מסד למדינת ישראל, ירושלים ותל-אביב 1962, עמ' 552. וראו עמדת פועלי-ציון בסוגיית 'עבודת ההווה', צביה בלשן, איחוד מפולג: הברית העולמית של מפלגות פועלי-ציון, 1907-1920, קריית שדה-בוקר 2004, עמ' 46, 63, 67, 135, 184, 248, 274, 276, 322 ועוד.

12. לביטוי מובהק של הדבר ראו: צביון (ד"ר ב' האפמאן), פאר פופציק יאר: געקליבענע שריפטן, ניו-יורק 1948, עמ' 433.

[...] נצחוננו הז'ורנליסטי והספרותי של קאהאן הוא גם נצחוננו של פארווערטס ושל מאות אלפי קוראיו.¹³ עצם סיורו של עורך פארווערטס היה חדשה עיתונאית לא פחות מהאירועים שדיווח עליהם.

אשר לדיווחים עצמם, הנה מצד אחד חזר פארווערטס על עמדתו המוכרת, ולפיה אם 'פלשתינה תהפוך לשאלה המרכזית של היהודים, לא יעסוק איש בשאלות יהודיות אחרות', שכן 'שאלת פלשתינה היא רק חלק, כמעט כלום, משאלת היהודים הכללית'. מצד אחר הוא הודה שבשיחות השלום המסובכות, הגדושות בעיות, נציגים וכוחות סותרים, 'שאלת פלשתינה היא היחידה המסוגלת למשוך תשומת לב'. במילים אחרות, אף-על-פי ש'מבחינת גורל מיליוני היהודים שחיים וחייבים להמשיך לחיות באוקראינה, פולין, ליטא, בסרביה, רומניה וכו', גורל תוכנית פלשתינה הוא לא יותר מבזבוז זמן [...]', הרי 'בזכות הסימפטיה שרוחשים הבריטים לציונים הצליחה גם שאלת זכויות היהודים בעולם למשוך תשומת לב'.¹⁴ עם זאת, על אף הכבוד דה-פקטו שגילה כלפי הציונות, הקפיד פארווערטס להשמיע את דבריו המסורתיים בנדון: 'התקווה ליהודים היא מהסוציאליסטים הרדיקלים של כל הארצות. הם ורק הם עומדים בכל מקום מאחורי תוכנית יידידותית בת קיימא ליהודים [...] רק המפלגות הסוציאליסטיות החופשיות מעסקי "פטריזים", דורשות זכויות של אמת ויחס אנושי של ממש לכול'.¹⁵ פארווערטס לא הציע עמדה ברורה בנוגע לאפשרות שהשגת 'בית לאומי' ליהודים בארץ-ישראל במשפט העמים תשפיע על זכויות היהודים שלא יחיו בו. עם זאת, הקפדתו לפרסם בכותרות בעמוד הראשון התפתחויות בכיוון הזה מלמדת על שינוי מגמה. כך ציטט פארווערטס את הנשיא וילסון כאומר שהוא 'בעד הקמת מדינה יהודית בפלשתינה מכיוון שזו זכותם ההיסטורית של היהודים';¹⁶ וכך ציטט פארווערטס את 'המלך הערבי' (האמיר פייצל) שהצהיר ש'אין לו בעיה עם תוכניתם של הציונים'.¹⁷ במילים אחרות, אפשר לזהות תחילתו של שינוי בכך שבצעמודי הפרשנות הוצגה תמונה מורכבת ביחסו של פארווערטס לציונות, ומהעמודים הראשונים פינתה המגמה האנטי-ציונית את מקומה לניטרליות אוהדת, עניין שנמשך ביתר שאת אגב הדיווחים על הפולמוס בין תומכי ברנדייס לתומכיו של וייצמן.

כלפי הפולמוס הזה,¹⁸ לא פחות ואף יותר מאשר כלפי שיחות ורסאי, נקט פארווערטס גישה עניינית ומכובדת. אילו היה ממשיך את הקו שאפיין אותו לפני שנת 1917, היה פארווערטס 'קופץ' על הפולמוס הזה כדי להוכיח ש'אין חדש תחת שמש הציונים', והתנועה

13. פארווערטס, 8.3.1919, עמ' 8.

14. שם, 2.3.1919, עמ' 1.

15. שם, עמ' 8 (ההדגשה במקור).

16. שם, 3.3.1919, עמ' 1.

17. שם, 7.3.1919, עמ' 1.

18. על הפולמוס ראו: יעקב מצר, הון לאומי לבית לאומי, 1921-1919, ירושלים 1979; George L. Berlin,

'The Brandeis-Weizmann Dispute', *AJHS*, 60 (1970), p. 45

הקייקונית והיורנית הזאת ממשיכה להתיש את עצמה בוויכוחים ובמאבקי כוח. לעומת זאת יכול הקורא ללמוד מידיעה בעמוד הראשון, כי 'רבים תומכים בתוכניתו של ברנדייס להקמת ועד פועל מצומצם בעל סמכויות רחבות',¹⁹ ידיעה שלווה בהסבר רציני שהופיע באחד העמודים הפנימיים, ולפיו 'ציוני אירופה נאבקים בתוכניות הארגוניות של ציוני אמריקה', ובעיקר ככוונתו של ברנדייס למנוע את השתתפותם של חברי מפלגה ציונים 'בוועד הפועל', שכן לדעתו 'בנייתה של ארץ-ישראל אינה מיועדת רק לציונים אלא ליהודים כולם'.²⁰

הודמנות לשוב למסלול הרגיל של שלילה עקרונית של הציונות קיבל פארווערטס מהתפתחויות גאו-פוליטיות שהתרחשו במזרח התיכון במקביל לקיומה של ועידת לונדון. המרד הערבי שפרץ בסוריה ביולי 1920 איים, על-פי כותרת ראשית דרמטית, 'להתלקח ברחבי העולם המוסלמי, מהים השחור ועד ים המלח; סוריה נגד צרפת; פלשתינה נגד אנגליה; אפגניסטן והודו מטילות עצמן למאבק. המוסלמים רוצים להשתלט על רומניה ובולגריה'.²¹

צירוף מקרים בלבד הביא לידי כך שיום לפני הידיעות על 'התלקחותו' של האזור שבו התכוון מיעוט יהודי ועיר לבנות לו 'בית לאומי' פרסם פיליפ קראנץ, מהבולטים בהוגי הדעות שבקרב הסוציאליסטים היהודים, מאמר שקול, רציני והגון, שבו הוא דן במשבר הזהות של התנועה הציונית – משבר שביטוי חזק שלו היה המאבק בין וייצמן 'המזרח-אירופי' לברנדייס 'האמריקני'.

נקודת המוצא של קראנץ היתה הוויכוח המתמשך בנוגע למהותה של היהדות, ויכוח שקראנץ סימן את קצותיו במונחי 'לאומיות' כגרסת הציונים – שבעת היא קיבלו תנא דמסייע לתפיסתם המזהרת בלפור – או 'דת' כגרסת יריביהם הרפורמים, או 'היהודים' כפי שכוננו בפי יהודי מזרח אירופה. לא כמו הציונים, הסביר קראנץ, סבורים 'היהודים', כמו ברנדייס למשל, שעל ארץ-ישראל להישאר פתוחה לכל אדם, לאו דווקא ליהודים. על רקע ויכוח זה שטח קראנץ את תפיסתו והציע להבחין קודם לכול

בין סנטימנט, פרקטיקה ויכולת. לאום או לא לאום: הגאולה הציונית לא יכולה להגיע באמצעות הגירה קבועה ורצינית של פועלים, של בונים אמיתיים. דת או לא דת: פלשתינה הנה ותהיה מדינה ערבית. נוצרים או מוסלמים: אוכלוסיית הארץ עוינת את היהודים בכלל ואת הציונים בפרט. עם הזמן, וככל שהציונים יבנו

19. פארווערטס, 17.7.1920, עמ' 1.

20. שם, עמ' 12. פרשנותו של פארווערטס ולפיה העיקרון המארגן של הפולמוס הציוני הוא התרבותי-גאוגרפי (אירופים מול אמריקנים) עולה בקנה אחד עם זו של ג'ורג' ברלין (לעיל הערה 18), עמ' 45: ברלין טוען שההבחנה בין המוצא של הציונים למיניהם חשובה יותר מהוויכוח בין 'מעשיים' ל'מדיניים'.

21. פארווערטס, 19.7.1920, עמ' 1.

ויבנו, הפועלים היהודים יהיו מוכרחים להנהיג מלחמה, מלחמה לאומית מרה נגד האוכלוסייה הערבית. הסכנה של פוגרומים בערים ובירושלים תלויה ועומדת מעל 'הבית היהודי' בפלשתינה. הערבים יביטו על היהודים כאורחים לא רצויים, כעל 'בעלי בתים' הנשענים על הכוח האנגלי [...]. זו הסיבה שהציונות היא רק חלום וזו הסיבה שלא ניתן לבנות 'בית יהודי' בפלשתינה, ללא שום קשר לשאלה אם היהודים הם 'לאום' או לא.²²

המרד הערבי שכמעט התלקח בשנת 1920 היה מקור לדאגה שהלכה ופחתה לנוכח דיווחים חיוביים מהנעשה ב'פלשתינה', כפי שכונתה בדרך-כלל ארץ-ישראל בפי הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק. כך למשל דיווחים צנועים מאת 'כתבנו בירושלים', שמסר כי הממשל הבריטי החליט להוציא בולים ובהם 'כיתוב בעברית, פלשתינה-ארץ-ישראל',²³ או דיווח על ההחלטה 'להקציב מאה אלף ליש"ט לטובת האוניברסיטה העברית ולהקים שם מיד מחלקה לכימיה ולמיקרוביולוגיה וגם מחלקה אוריינטלית'.²⁴ לא פחות חשוב מאלה היה דיווח על מברק ששלח הרברט סמואל לבאי הוועידה, מברק שווייצמן הקריא, ובו נאמר 'שאם הציונים יעשו את חובתם לא תהיה סיבה שלא תוגשם הציונות'.²⁵

התמונה העולה עד כאן היא של שניות רבת-פנים: הציונות כגורם כללי-יהודי לעומת הציונות כגורם ארץ-ישראלי; הציונות כגורם עצמאי מול הציונות כתלויה במעצמות ובתהליכים גאו-פוליטיים; הציונות 'המזרחית' לעומת 'המערבית'; ולבסוף, הציונות 'הבורגנית' לעומת הציונות 'הפועלית'. שניות זו השפיעה גם על יחסו של פארווערטס לציונות: כגורם יהודי-סוציאליסטי נטה פארווערטס היתה אמורה להיות לטובת ברנדייס, אך כגורם יהודי-סוציאליסטי נטה פארווערטס לעתים לכיוונם של פועלי-ציון.

את הנטייה הזאת לצד פועלי-ציון יש למקם בהקשר המתח הכלל-סוציאליסטי שבין 'ימין' ל'שמאל', עניין שהלך והתרחף ככל שהמהפכה בברית-המועצות המתייצבת עברה תהליכי בולשביזציה טוטליטריים. בעבור גורם כמו פארווערטס בכלל ובעבור קאהאן בפרט, עצם הצלחת הסוציאליזם באירופה היה בבחינת מקור לגאווה ולתקווה, אלא שהאופי שנשאה 'הצלחה' זו עמד בסתירה ישירה לדרך הפוליטית שאפיינה את הסוציאליזם היהודי והלא-יהודי בארצות-הברית. אילוסטרציה שהיא יותר מאשר אנקדוטה למתח הזה אפשר לראות דווקא בעדות צדדית, שהופיעה בדפי הפרסומות של פארווערטס. מדובר במודעה של חברת הפסנתרים של פרלמן (H.W. Perlman), המסבירה:

כדי להביא מהר יותר את רוסיה למצב נורמלי החליט לנין להתפשר עם הקפיטל. כך הוא לא פגע בסוציאליזם, ובו בזמן הוא לא נתן לקפיטל לצמות יתר על המידה. ולכן

22. שם, 18.7.1920, עמ' 2 (ההדגשות במקור).

23. שם, 23.7.1920, עמ' 1.

24. שם, עמ' אחרון.

25. שם, 24.7.1920, עמ' 1.

אני אומר, שעל כל יהודי, שחייב שיהיה לו פסנתר, לקנות את הטוב ביותר. בואו לאולמות המכירה של המפעל, ברחוב גראנד מס' 414.²⁶

פרסומת זו משקפת אולי את טענתו של אירווינג האו, ולפיה לא יאוחר משנת 1922 קיבל קאהאן הכרעה עקרונית והצטרף לשולליה של ברית-המועצות, דבר שהעלה עליו את חמתם של רבים מאוהדיו, וחמתם רק תגבר עם ביקורו בארץ-ישראל בשנת 1925.²⁷ גם הכרעה עקרונית זו לא התרחשה בן לילה, והיא נבעה ככל הנראה מאכזבתו של קאהאן מההבטחה שנשאה המהפכה ברוסיה. ככל אופן, בשלב שמצוי דיונונו עדיין נהנתה ברית-המועצות מאהדה נרחבת למדי, ולא רק אצל פארווערטס. קאהאן, למשל, הציע במאמר מערכת, שכותרתו 'החסרונות של רוסיה הסובייטית', להבחין בין 'ביקורת של שונאים לבין ביקורת של תומכים'.²⁸

מנקודת מבט זו לא היתה סיבה שלא לחוש אהדה למפלגת פועלי-ציון, שגם בקרבה התנהל מאבק בשאלת היחס לברית-המועצות.²⁹ עם סיום ועידת לונדון החליטו פועלי-ציון להתכנס בווינה ולדון בסעיפים האלה: 'המשא והמתן עם האינטרנציונל השלישי, משמעותה של המהפכה החברתית, כיצד להתייחס לטקטיקה הקומוניסטית וכיצד להגביר את ההגירה של פרולטרים יהודים לפלשתינה'.³⁰ במושב הפתיחה שיגרו חברי המפלגה ברכות מערבה, ליוג'ין דבס, מנהיגה של המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית שבעת ההיא התמודד על נשיאות ארצות-הברית מתאו בכלא,³¹ ומזרחה, לרוסיה הסובייטית.³² את הדיווח על הברכות של פועלי-ציון, שהופיע בעמוד הראשון של פארווערטס, אפשר להבין כעוד ידיעה חדשותית הנוגעת לסוגיות תנועתיות-אידאולוגיות, אך גם כביטוי לאהדה כלפי הציונות.

פולמוס וייצמן-ברנדייס הגיע לשיאו בסתיו 1921 במהלכו של הקונגרס הציוני הכ"ב שהתכנס בקרלסבאד.³³ כהכנה לקונגרס זה התכנסו ציוני אמריקה בעיר קליבלנד שלושה חודשים לפני כן כדי לגבש עמדה מאוחדת בקונגרס הציוני העולמי. התהליכים הפוליטיים הפנימיים שהחלו כבר בזמן המלחמה הצטרפו בעת הזאת למציאות הגאו-פוליטית במזרח התיכון – ובמרכזו מאורעות תר"פ-תרפ"א – ותרמו תרומה נכבדה לחידודו של הפולמוס. כל אלה באו לידי ביטוי ברור גם בין דפי פארווערטס.

26. שם, 19.6.1921, עמ' 9.

27. Howe, *World of Our Fathers*, p. 542.

28. פארווערטס, 31.7.1920, עמ' 4.

29. בלשן, איחוד מפולג, עמ' 205-227; רחל רוזנסקי, זהויות נפגשות: פועלי-ציון בצפון אמריקה 1905-1931, קריית שדה-בוקר 2004, עמ' 282-296.

30. פארווערטס, 27.7.1920, עמ' 1.

31. Mari J. Buhle, Paul Buhle, Dan Georgakas (eds.), *Encyclopedia of the American Left*, Urbana and Chicago, IL 1992, p. 187.

32. פארווערטס, 29.7.1920, עמ' 1.

33. שמואל אטינגר, תולדות עם ישראל בעת החדשה, תל-אביב 1969, עמ' 279.

התפרצות האלימות של גורמים באוכלוסייה הערבית נגד יהודים בארץ-ישראל היתה מקור לדאגה כמו גם לניתוח פוליטי. כך למשל הבחין מאמר מערכת בין 'הפוגרומים' שהתרחשו בפסח 1920 בירושלים, שהיו לדעתו 'עניין דתי', לבין 'הפוגרומים' של מאי 1921, המקפלים בתוכם שני היבטים: האחד אלימות של ערבים נגד יהודים; והאחר אלימות של ערבים נגד פועלים יהודים, שלובתה בידי המעמדות השליטים הערבים והיהודים. המעמד השליט היהודי קידם את הפועלים שבאו לארץ-ישראל בטענות שהם 'דרשו שכר גבוה יותר, יארגנו שביתות ובשם הבולשביזם שממנו באו יביאו חורבן על ארץ-ישראל'.³⁴

כותרות בעמוד הראשון הציגו את ההשלכות: 'הממשלה לא התירה עגינתן של שתי ספינות מהגרים בפלשתינה, הסיבה: לחץ מנהיגים ערבים'.³⁵ כותרת ראשית הודיעה על כוונת 'אנגליה לאסור על ויזות לפלשתינה מפולין',³⁶ מה שחזק את התחזית ולפיה 'ההגירה היהודית לפלשתינה תקטן'.³⁷ תחזית זו הופיעה יום לפני כותרת ראשית שסיפרה על כוונותיה של 'הממשלה האנגלית להקטין את ההגירה היהודית לפלשתינה'.³⁸ היטיב לסכם את הדברים איור קריקטורי גדול למדי ובו נראתה גופה מכוסה בתכריך שעליו מגן דוד, שוכבת בתוך בית ולראשה נרות נשמה, ובפתח עומדת דמות, לראשה קסדה ובידה רובה, וברקע יישוב ערבי ובו שני צריחי מסגדים. כותרת האיור היתה: 'הבית היהודי הבטוח בפלשתינה'.³⁹

בימים שהופיעו הידיעות על הנעשה בארץ-ישראל ועל מדיניותה המשתנה של בריטניה דיווח פארווערטס בהרחבה על המתרחש בוועידת קליבלנד, שם ספג מחנהו של ברנדייס תבוסה אחר תבוסה. העיתון דיווח על 'עבודה דיפלומטית נרחבת' שהתנהלה בין 'המאשין' (כלומר המנגנון שבידיו של ברנדייס) לבין 'הפרקציה של וייצמן', אלא שבפועל 'הקרע היה עמוק והתקווה להבנה קטנה'.⁴⁰ שליח פארווערטס לקליבלנד דיווח על 'מכתב ששלח ברנדייס יומיים לפני הוועידה ובו הודיע שאם לא תתקבל עמדת ההנהלה הוא יתפטר מתפקידו כנשיא הכבוד של התנועה הציונית ויפרוש ממנה לחלוטין'.⁴¹ נראה שפארווערטס כגוף דמוקרטי לא יכול שלא לראות כפגם את האולטימטום הזה שהעמידו ברנדייס ותומכיו, שהחליטו 'לעשות שבת לעצמם', כדברי העיתון.⁴²

34. פארווערטס, 6.5.1921, עמ' 4.

35. שם, 12.5.1921, עמ' 1, 10.

36. שם, 25.5.1921, עמ' 1.

37. שם, 4.6.1921, עמ' 1.

38. שם, 5.6.1921, עמ' 1.

39. שם, 8.6.1921, עמ' 3 (ההדגשה במקור).

40. שם, 6.6.1921, עמ' 1. אגב, התיבה 'מאשין' שימשה בדרך-כלל את פארווערטס כמונח גנאי כלפי המפלגה הדמוקרטית, שהיתה יריבתה המרכזית בזירה הפוליטית-האמריקנית. הדמוקרטים פעלו בניו-יורק באמצעות 'טמאני-הול', 'המאשין' ששמו ודימויו השלייליים הלכו לפניו בדרך-כלל.

41. פארווערטס, 6.6.1921, עמ' 7.

42. שם, 12.6.1921, עמ' 1.

בכיוון דומה של ביקורת על העילית הוותיקה הלך יעקב מילץ, מהבולטים בקרב הסוציאליסטים היהודים שלא ראו עצמם מחויבים פֶּאָרווערט , ומי שבשנות השלושים יצא להגן על מורשת המיעוט שהובס במאבק עם קאהאן בתחילת המאה ה-20.⁴³ אף שלא היה שייך לזרם המרכזי נתן לו פֶּאָרווערטס במה מרכזית, עמוד מאמרי המערכת, ובהם פרסם מילץ' שלושה מאמרים רחבי-יריעה.

במאמר הראשון הסביר מילץ' מדוע הוא נוקט יחס אוהד לצינונות: 'נסעתי לקליבלנד', הוא התוודה לפני קוראיו, 'מסקרנות בלבד. רציתי לראות כיצד פועל הכימאי וייצמן ב"מעבדה" שלו, כיצד הוא קושר בין "האלמנטים" השונים [...] ישבתי בפינה, הבטתי, האזנתי ושתקתי'. אלא שמילץ' לא 'הביט והאזין' מתוך עמדה ניטרלית. לדעתו, הצהרת בלפור, שהיא 'ניצחון גדול ליהודים', חשובה 'לא במה שהשיגה בפועל אלא בתקווה שנתנה'. מהבחינה הזאת, אף-על-פי שיש 'סיבות טובות מדוע אינני מקבל את הצינונות', הרי 'כל יהודי שלבו פועם במקצב של העם היהודי לא יכול להתעלם מהתנועה הזאת [...] אני יכול שלא להסכים עם הצינונות אך אינני יכול להישאר אדיש כלפיה'.⁴⁴

במאמר השני הציע מילץ' הסבר ולפיו פולמוס וייצמן-ברנדייס הוא המשך להתנגשות 'בין שני ההרים' של היהדות: 'החסידיזם של המזרח וההתנגדות שהיא הטבע השני של יהודי המערב'. אל מול 'החוק והסדר' של יהודי אמריקה עמדה 'ההתלהבות' של וייצמן, 'שנתמך בידי העיתונות כולה'. מילץ' לא קיבל את הטענה ש'זו היתה מהפכה שקטה, שבה השתחררה הצינונות מהאפוטרופסות של הגדולים ובעלי העוצמה'. במקום זה הציע לראות בה את נצחונה של 'השתדלנות החדשה על השתדלנות של קודם'. על מה התבססה השתדלנות של קודם? על היותם של ברנדייס ומאק משפטנים גדולים. 'ומכיוון שהם גדולים בעיני האחרים הם גדולים בעיני היהודים'. כך בנוגע לווייצמן, אשר 'איננו גדול מכיוון שהוא יהודי גדול, אלא בשל כך שהוא כימאי גדול התאפשר לו להתקרב לאנגלים הגדולים'. ובכלל, 'להוציא אולי את "פועלי-ציון", אף ציוני לא יצא כנגד השתדלנות [...] זהו דבר עצוב ליהודים שרק "הקרובים למלכות" יכולים להשתדל למענם'.⁴⁵

[...] פעם זה היה רופא החצר או הפרוצנטניק שסיפק זהב לכתר, או הסרסור של הפריץ. היום זהו הבנקאי, המלווה כספים למען מלחמות או מסילות, המשפטן, איש העיתון, הפוליטיקאי שיכול להביא קולות, או הכימאי שהמציא אבק שרפה [...]. אמת, השתדלן עשה טוב ליהודים, אבל טובות אלה עלו ביוקר. היהודים הפכו לעבדיו של עושה

43. Jacob Milch, *The Rise of the 'Forward' and the struggle with 'Abend Blatt', 1893- 1902* ; *Reminiscences* (Translated from the Yiddish by Louis Lazarus), New York 1958; מנור, 'פֶּאָרווערטס' (לעיל הערה 6), עמ' 43-48. מילץ' נולד ברוסיה, הגיע לארצות-הברית בתחילת שנות השמונים של המאה ה-19, היה פעיל באיגודים וכתב מאמרים לעיתונים שונים בידיש.

44. פֶּאָרווערטס, 14.6.1921, עמ' 4.

45. שם, 16.6.1921, עמ' 5.

הטובה שמשל עליהם ולא אפשר להם לדעת ולהבין מה הוא חושב ועושה. הוא מתיישב כמו עלוקה על צווארם של היהודים [...] אין להשוות את השתדלנים של פעם לאלה של היום. בימינו מדובר באנשים מעודנים, משכילים ומכובדים, הגובים מחיר כבד על הכבוד שהם מקבלים. השפעתם המוגזמת איננה בריאה ליהודים. הם מנהיגים הזקוקים לקהל, מורים הזקוקים לתלמידים. ואנו סובלים מאפוטרופוסים כאלה בכל מקום, בעיקר באמריקה. מהפכה נגד שלטון זה תהיה ניצחון גדול ליהודים כולם.⁴⁶

במאמרו השלישי הציע מילין תשובה סרקסטית על השאלה 'מי ניצח בוועידה הציונית?'. לדעתו לא היה הבדל מהותי בין וייצמן לברנדייס. שניהם הציעו את עמדותיהם כאילו נבעו מ'עקרונות', אם כי שניהם נקטו 'שתדלנות', דבר המחייב, לדעת מילין, לחפש את המנצח בנותן החסות ולא בניצוגו. ומכאן, ועידת קליבלנד היתה 'ניצחון נוסף של לוי ג'ורג' על הנשיא לשעבר וילסון'.⁴⁷ דווקא על רקע כשלון הזרם המרכזי בציונות לשנות באופן מהותי את האופי 'השתדלני' של הפוליטיקה היהודית, בולטים לדעת מילין פועלי-ציון, שבדרכם מקופל הסיכוי לחולל תמורה של ממש בפוליטיקה היהודית המודרנית. שתדלנות או לא, לדעת אחד מהמובהקים שבמתנגדיה, הפכה הציונות לגורם מרכזי בפוליטיקה היהודית. אם את התמורה ביחסו של מילין לציונות, תמורה שאמנם קיבלה במה חשובה בפארווערסט, אפשר לפתור בטענה שהאיש אמנם נהנה מכבוד אך הוא לא ייצג את הקו המרכזי בתנועת הפעולים היהודית, הנה באותו זמן ממש ניהלו קאהאן וולדימיר מֶדֶם ויכוח חריף בשאלת הציונות, ויכוח שבו ביטא קאהאן כלפי הציונות עמדה שונה במובהק מזו שביטא עד אז.

פולמוס מדם – קאהאן, 1921

כהכנה לוועידת קליבלנד, ומה שיותר סביר, כתגובה למאורעות מאי 1921 בארץ-ישראל, החליט קאהאן 'לצאת מן הארון'. וכך כתב בעמוד מאמרי המערכת:

סוד גלוי הוא, שכמעט לכל סוציאליסט יהודי קשה להודות בסימפטיה שהוא מרגיש כלפי הציונים [...] כולנו גם סקרנים לדעת מה יעלה עם הניסיון להקים פיסת בית יהודי? כיצד יתארגנו החיים במקום שהיהודים הם בעלי הבית? [...] אצל הסוציאליסט היהודי מסתבכים המחשבות והרגשות. הוא מתרגש משלושים ושישה חלוצים, מהאוסישקינים, מהווייצמנים ומהשמריהו לוינים גם כאשר הוא דוחה את עמדותיהם לחלוטין.⁴⁸

46. שם.

47. שם, 19.6.1921, עמ' 9.

48. שם, 4.5.1921, עמ' 4. 'פיסת בית יהודי' – א שטיקעל יידישע היים; 'שלושים ושישה חלוצים' – אנשי ביל"ו.

עם זאת, למחרת הופיע המשך דיונו על הציונות תחת הכותרת החד-משמעית: 'מדוע סוציאליסט איננו יכול להיות ציוני'. במאמרו הציג להבחין בין המעשיות של הג'וינט לעומת 'התאורטיות של הציונות', ואף שיבח את פועל-ציון כסוציאליסטים של ממש, אך מכיוון שהם לא מוכנים לוותר על הלאומיות הם כמו מי שמנסה לאחד מים ואש. ומכאן לעמדה הפארווערטיסטי המסורתית: 'הפתרון לשאלה היהודית הוא המהפכה העולמית'.⁴⁹ שניות זו מסבירה כנראה מדוע טען ההיסטוריון אלברט וולדינגר שעד שנת 1924 'מורשתו של קאהאן היתה של התנגדות עיקשת לכל מחשבה לאומית שלא עלתה בקנה אחד עם האידיאלים של הקוסמופוליטיות הסוציאליסטית', או 'שעד שנת 1925 היה פארווערטס אדיש או מלא בוז (scornful) לציונות'.⁵⁰ הבסיס לפרשנות זו רעוע: כפי שראינו, כבר בשנת 1921 ביטאו קאהאן ואחרים בתנועתו יחס מורכב לציונות, רחוק מאדישות. גם אם מפעם לפעם כלל יחס זה 'בוז', הרי זה הופיע יחד עם 'עניין' ו'התרגשות', אם לנקוט את מונחיו של קאהאן.

בכל אופן, ולדימיר מדם, הסוציאליסט היהודי הבונדיסט והמנשביק הידוע, שנודע בכינויו 'האגדה של תנועת הפועלים היהודית', ומי שבמסגרת הבונד אחז בעמדות לאומיות מובהקות,⁵¹ לא התרשם מהשניות לכאורה הזאת בעמדתו של קאהאן. אף שבזמן הפולמוס היה 'ירוק' באמריקה – לניו-יורק הגיע רק בינואר 1921 – הוא לא חסך את ביקורתו ממי שכבר בשלב זה נחשב לאגדה של העיתונות היהודית.

'החבר קאהאן', כתב מדם באירוניה ברורה, 'אוהב את העם (פאלק) היהודי'. קאהאן 'אוהב את היהודי עם השטריימל, הפאות והקפוטה, והוא אוהב את החזן ואומר הקדיש. הוא אוהב את הווייצמנים ואת האוסישקינים ואת השמריתו לוינים, והוא אוהב את הרוכל ואת החנווני'. אף-על-פי שקאהאן תירץ ש'אהבת העם היא כאהבת המשפחה' – כלומר 'זהו רגש פרטי' ולכן אין לדעת קאהאן 'לצעוק אותו ברחוב' – הנה הוא דיבר על 'אהבתו לווייצמן לפני מאתיים אלף קוראי העיתון'.⁵² מדם לא חשב שעל קאהאן לשנות את רגשותיו, שכן 'האחד אוהב את אחותו, האחר ענבים, והאחר עלי סלק'. אבל:

49. שם, 5.5.1921, עמ' 4.

50. Albert Waldinger, 'Abraham Cahan and Palestine', *JSS*, 39 (1977), pp. 77, 79.

51. על מדם ראו: משה מישיקנסקי, 'ולאדימיר מדם – האיש בתנועתו', בתוך: אלי שאלתיאל (עורך), יהודים בתנועות מהפכניות, ירושלים 1983, עמ' 67-74. מאמרו של מישיקנסקי מופיע כמבוא לחיבורו האוטוביוגרפי של מדם: ולאדימיר מדם, זכרונות, תל-אביב 1984 (במקור: וולאדימיר מעדעם, פון מיין לעבן). וכן ראו: יונתן פרנקל, נבואה ופוליטיקה: סוציאליזם, לאומיות ויהודי רוסיה, 1862-1917, תל-אביב 1989, עמ' 14, 217, 239, 277, 286, 287, 312, 313, 317.

52. פארווערטס, 11.5.1921, עמ' 4.

טעותו הגדולה של קאהאן היא בהשוואה שהוא עושה בין משפחה לבין עם, ובין רגש חברתי⁵³ לרגש פרטי. במשפחה יש כל מיני בריות, אך בחברה מדובר בכל מיני מעמדות. היחסים בין אח לאח הם עניין פרטי. היחסים בין מעמדות וכמובן בין עם לעם הם עניין חברתי ופוליטי מובהק. [ומכיוון שלכל תנועה] יש כמות נתונה של רגש [...] זוהי אש שאין לשחק עמה, ולרגע אין לאבד את השליטה עליה.⁵⁴

במילים אחרות, לטעות של קאהאן, לדעת מדם, יש משמעות גדולה יותר בשל תפקידו כמנהיג ההמון. ככזה עליו להבדיל 'בין המועיל למוזיק', שכן 'חייבים לדעת לאן הולכים, למען איוו מטרה נאבקים [...] "ארץ רחבה היא נשמת האדם" אמר משורר גרמני. אלפי רגשות שונים יכולים לשכון בה. אך יש לחפש את אלה הבריאות, המועילות'.⁵⁵ ביקורתו של מדם על קאהאן כללה גם התייחסות לסוגיית היידיש, עניין שמבחינת בונדיסט ותיק היה לא רק תרבותי אלא גם פוליטי. במסגרת זו אין אפשרות להקיף את כל טיעונו של מדם, שהחזיקו אלפי מילים. אם לסכם את עיקר הוויכוח בסוגיית השפה, הרי קאהאן טען בפשטות, כי בעיני 'פארווערטיסטים' היידיש אינה אידאל אלא פשוט צורך, מכיוון שזו שפתם של רוב המהגרים. 'כאשר אני נוסע ברכבת לבקר את אחי, סנט קאהאן במדם, 'זה אינו הופך אותי ל"רכביסט" [...]'⁵⁶. עם זאת, מדם לא היה יכול להבין כיצד קאהאן 'אוהב עמו', הקשור 'לאימא הזקנה', מצד אחד אוהב את 'האימא היקרה, את פניה וקולה, את הכיסא שעליו היא יושבת', ומצד אחר הוא אוסר 'לאהוב את השפה שבה היא מדברת'.⁵⁷ עמדתו של מדם ברורה ועקיבה: נשמת אפו של הבונדיום היא היידיש כערך לאומי-חברתי ולכן גם כמכשיר פוליטי במסגרת מאבקם של היהודים על מקומם במזרח אירופה. בדיוק מנקודת המבט הזאת סבר קאהאן שהמאבק על שפה זו כערך אינו רלוונטי למקרה של אמריקה.

סוגיה זו בכללותה דורשת עיון נוסף, כשהיא לעצמה ובזיקה לנטייה הרווחת במחקר לדבר על הסוציאליסטים היהודים מסוגם של קאהאן ומדם במונחים של 'סוכני אקולטורציה', וכאילו בבסיסו של דבר אין ביניהם הבדל של ממש. דברים אלה עולים למשל אצל ג'רלד סורין, שקבע חד-משמעית: 'הסוציאליסטים היהודים שיחקו תפקיד קריטי באקולטורציה ובעיצוב מחדש של זהותם של עשרות אלפים מאחיהם המהגרים'.⁵⁸ את הקביעה שלא יאוחר משנות העשרים נהיה היהודי 'רדיקל בדעותיו, רפורמיסט במעשיו ובורגני באורחות חייו'

53. במקור, ובמודגש: געזעלשאפטליכע.

54. פארווערטס, 11.5.1921, עמ' 4.

55. שם, עמ' 5.

56. שם, 2.6.1921, עמ' 5.

57. שם, 11.5.1921, עמ' 4.

58. Gerald Sorin, 'Tradition and Change: American Jewish Socialist as Agents of Acculturation', *AJHS*, 79 (1989), p. 37

יש להבין כפועל יוצא של תהליך האקולטורציה, שהביא לידי כך שצאצאיהם של מושאי מחקרו 'היו יהודים ואמריקנים' גם יחד.⁵⁹ נאמן לגישה מחקרית רווחת הציע סורין לראות במפגש הזהויות הזה תוצאה של המפגש בין מודרניות למסורת או בין סוציאליזם ליהדות, או במילים אחרות, עוד וריאציה על היסטוריוסופיית 'הרצף והתמורה'.

קשה להתווכח עם היסטוריוסופיה זו, ואין ספק שמדום וקאהאן, כמו יריביהם בפועל-יציון ובארגונים אחרים, ביטאו במעשיהם ובמחשבתם שילוב של 'רצף ותמורה'. עם זאת, הנטייה לדבר עליהם כעל סוכני אקולטורציה במסגרת דיון היסטוריוסופי רחב יותר, שמטרתו להסביר כיצד נהיו יהודי אמריקה ל'רדיקלים בדעותיהם, רפורמיסטים במעשיהם ובורגנים באורחות חייהם', מחמיצה את ההבדלים הפוליטיים בזמן ההיסטורי הקונקרטי, הנבדל בטיבו מהזמן המטא-היסטורי מגדיר הזהות. על-פי עדותם שלהם, גם מדום וגם קאהאן נשאו בקרבם 'רגש' יהודי ו'שכל' סוציאליסטי, אלא שהאחד בחר להדחיק את הרגש לטובת השכל והאחר בחר לשחרר את הרגש על חשבון השכל. תפקידו של ההיסטוריון הוא לברר מדוע נעשה הדבר בנקודת זמן ספציפית, ולא להסתפק באמירה שאצל מדום וקאהאן אפשר להבחין בתערובת של מסורת ומודרניות, יהדות וסוציאליזם או רצף ותמורה.

אשר לציונות, אל מול עמדתו הרגשית, הלא-רציונלית כביכול של קאהאן העמיד מדום תביעה נחרצת לא רק שלא לבזבז את 'הכמות הנתונה של הרגש', אלא לזכור שאידאליזם כשהוא לעצמו אינו תעודת הכשר לכלום, שכן 'גם לטורקוומדה האינקוויזיטור היו אידאליזם'. במילים אחרות, אין להתמקד 'באידאליזם הציוני אלא באידאל הציוני'.⁶⁰ קאהאן הודה בעובדות אך כפר באשמה. מה שאצל מדום נתפס כיסוד הבעיה – הישענותו הלא רציונלית על רגש וסימפטיה – שימש לעורך פארווערטס יסוד להסבר ובסיס לגישה מציאותית דווקא. לטענתו של קאהאן:

מדום אינו מבין כיצד אני יכול לכבד מישהו שאינני מקבל את דעותיו. בנקודה זו אנו נבדלים. ואני חושש לומר שההבדל הזה חשוב מכדי שנגיד אותו בצד, מכיוון שלא מדובר בהבדלים של שכל או ידע, אלא של רגש. אפשר להתפלפל בשאלות אלה שנה שלמה. אבל מדובר ברגש, מה שמסביר גם מדוע בן-אדם אחד מעדיף תאטרון מאופרה. זו שאלה של טמפרמנט, לא של פלפול [...] זו שאלה של 'מותר' או 'אסור'. אני מאמין ש'מותר' והחבר מדום מאמין ש'אסור' [...] שלושים ושישה החלוצים שהגיעו לארץ-ישראל לפני ארבעים שנה לא השיגו את מטרתם [...] אך בכל זאת אני חש סימפטיה כלפיהם וזה לא עניין של עובדות והיגיון.⁶¹

עם זאת, גם להיגיון הפוליטי היה תפקיד בדבריו של קאהאן. כנגד טענתו של מדום, שהטיל ספק בנאמנותם של ציונים לתנועתם, ענה קאהאן שגם בקרב הסוציאליסטים יש 'קרייריסטים',

59. שם, עמ' 54.

60. פארווערטס, 13.5.1921, עמ' 4.

61. שם, 1.6.1921, עמ' 5.

'הם כמו הבונד'

ושבכלל, 'פנקס המפלגה הוא לא אינדרו לגנציה'. ומסקנתו: 'אנחנו יכולים להרשות לעצמנו לחשוב שאנו הסוציאליסטים לא יותר מבני-אדם ושהציונים הם לא פחות מבני-אדם'.⁶² עמדה 'רגשית' כביכול זו קיבלה ממד דרמטי בעת ביקורו הראשון של קאהאן בארץ-ישראל.

המסע הראשון של קאהאן לארץ-ישראל

'מה שנראה בעיני כמה אנשים כאפיזודה מנופחת בחשיבותה, אולי לא יותר מאירוע תקשורתי', כתב משה רישין, 'הוכח כרגע היסטורי שהיקף חשיבותו עדיין לא הוערך'.⁶³ הרגע ההיסטורי היה המסע של קאהאן לארץ-ישראל בשנת 1925, מסע שנמשך כמה חודשים ולווה ביחסי ציבור נרחבים בפארווערטס ומחוצה לו.

לקביעתו כי שנת 1925 היא שנת מפתח הציע רישין שני הסברים שונים במהותם – מעשי וסמלי. במרכז ההסבר המעשי עמדה סוגיית ההגירה: 1925 היתה השנה שממנה והלאה 'יהודי מזרח אירופה לא היו רצויים עוד בארצות-הברית'. אמנם הוויכוח על ההגירה החופשית ימיו כימי ההגירה הגדולה, אך 'חוק המכסות', הידוע יותר כ'חוק ג'ונסון', שהתקבל בשנת 1921 ותוקן שלוש שנים לאחר מכן, 'נעל את השערים' בפני היהודים. וכך, אם בשנת 1921 היגרו לארצות-הברית כמעט 120,000 יהודים, ובשנת 1924 נכנסו כמעט 50,000, הנה ב-1925 ירד המספר לרבעה בלבד. בפלשתינה, 'הארץ היחידה שקיבלה יהודים בורועות פתוחות', כהגדרת רישין,⁶⁴ התיישבו באותה השנה כ-35,000 יהודים מפולין. אלא שכפי שציין רישין, 'קאהאן התייחס בגיחוך ובביטול לתחזיתו של וייצמן ולפיה בתוך 30 שנה יהגרו שלושה מיליון יהודים לפלשתינה'.⁶⁵ עורך פארווערטס צדק כמובן: על-פי קצב של 35,000 נפש לשנה – ומספר זה היה מספר שיא ולא מספר ממוצע! – יידרשו יותר מ-85 שנה עד שתוגשם תחזיתו המקסימליסטית ממילא של נשיא התנועה הציונית. ומכאן למסקנתו של קאהאן: 'שאלת פלשתינה תאפיל על השאלה היהודית', ולכן מה שדרוש הוא 'בית ליהודים בכל הארצות'.⁶⁶

גותר אפוא ההסבר הסמלי. לטענת רישין, מסעו של קאהאן 'הפך למסע צליינות אמיתי, שהחדיר לעולמם של המהגרים היהודים פולקיזם יהודי-אמריקני מוסכם, שסייע להרוס את המחיצות האידאולוגיות שהפרידו בינם לבין עצמם, דבר שמנע מהם רגשות משותפים

62. שם. 'אינדולגנציה', כך במקור ובמודגש.

63. Moses Rischin, 'The Promised Land in 1925: America, Palestine, and Abraham Cahan', *YIVO Annual*, 22 (1995), p. 102

64. *Ibid.*, pp. 87-88

65. *Ibid.*, p. 85

66. *Ibid.*

החיוניים כל-כך לשם תחושת הוזהרות יהודית רחבה, שקאהאן עמל כל העת לטפח.⁶⁷ במילים אחרות, מילותיו של קאהאן: 'בעיני היהודי המודרני פלשתינה מהווה מה שהיה הכותל ליהודי האורתודוקס'.⁶⁸

הבחנתו של קאהאן מצאה הד אצל יריביו עד לא מכבר. מנהיגי הציונות הרי ראו בתמיכת יהודי אמריקה תנאי הכרחי להצלחת המפעל הציוני, והם עמלו לרתום את העגלה האמריקנית המלאה לציונות רגשית-סמלית מעורפלת במשמעויותיה ובלבד שהם יהיו אלה שיכוונוה. כך פעלו אנשי מפלגת פועלי-ציון במהלך מלחמת העולם הראשונה; כך נהג וייצמן לפני, תוך כדי ואחרי פולמוס עם ברנדייס; כך נהג ברל כצנלסון בביקורו בארצות-הברית בשנת 1920; כך פעל פנחס רוטנברג בכל השנים שבהן ניסה לקדם את פרויקט החשמל והמים שלו; כך פעל ברוך צוקרמן איש פועלי-ציון בארצות-הברית בשנת 1923; וכך פעל בן-גוריון בביקוריו בצפון אמריקה. בהקשר הזה יש לראות גם את הזמנתו של וייצמן לקאהאן להשתתף בטקס פתיחתה של האוניברסיטה העברית בירושלים, הזמנה שקאהאן נאלץ לדחות בשל 'עומס בעבודה', בהבטיחו לבקר בפלשתינה במועד אחר באותה השנה (1925).⁶⁹

'ביקורו של קאהאן בפלשתינה היה לאירוע שזכה לפרסום הרב ביותר בתולדות עיתונות היידיש', קבע רישין, ותמך קביעה זו בתיאור צעדיה של הנהלת העיתון, שאף-על-פי שבראשה עמד ברוך צ'ארני-ולאדק, 'בונדיסט ואנטי-ציוני מוצהר', נקטה את הצעדים האלה: 'תליית 25,000 פוסטרים, מחציתם באנגלית ומחציתם בידיש, על קירות, חנויות ותחנות רכבת תחתית בניו-יורק ובבוסטון; חלוקת 50,000 עלוני הסברה בידיש ובאנגלית לאנשים שפארווערטס בדרך-כלל לא הגיע אליהם; פרסום רצוף במשך ארבעה שבועות בכל העיתונים האמריקניים המרכזיים, כמו ניו-יורק טיימס ולוס אנג'לס הראלד; פרסום בקרב מועדונים וארגונים של יהודים פרוגרסיביים; חלוקת 100,000 קופסאות גפרורים ועליהן פרסומת בערים הגדולות; מתן אישור למוכרי העיתונים להחזיר גליונות שלא נמכרו כדי להבטיח שלא יהיה מחסור בהם; פרסום קבוע בטיימס סקוור בניו-יורק במשך כל זמן הביקור'.⁷⁰ האסטרטגיה הזאת התגלתה כמוצלחת, לפחות מהבחנינה המסחרית וההפצתית. כך, גליון יום א' של 8 בדצמבר 1925 שבר 'שיאים של כל הזמנים' בתולדות פארווערטס והופץ ב-220,000 עותקים.⁷¹

67. Ibid., p. 81

68. Ibid., p. 99. קרוב לוודאי שביאורתודוקס' התכוון קאהאן ל'מסורת', שכן כידוע גם יהודי אורתודוקס הוא בדרך-כלל יהודי תומך מודרניות. ראו: אליעזר שביד, 'היהדות האורתודוקסית ממודרניות לפוסט-מודרניות', עיונים בתקומת ישראל, 2 (1992), עמ' 3-27.

69. Rischin (above note 63), p. 88

70. Ibid., pp. 89-90. ולאדק (1886-1939) נולד ברוסיה וקיבל חינוך תורני. בן 18 הצטרף לשורות הבונד. בשנת 1908 היגר לארצות-הברית. היה פעיל במפלגה הסוציאליסטית וחבר מערכת פארווערטס. ראו: יעקב גולדשטיין, פולמוס קהן (1925-1926): הציונות וארץ ישראל בהגותם של הסוציאליסטים היהודים בארצות הברית, ירושלים, 1999, עמ' 242.

71. Rischin (above note 63), p. 90

'קאהאן לא נח לרגע' בארץ-ישראל בעשרה השבועות שעברו מיום הגעתו בחודש אוגוסט ברכבת לילה מקהיר, ועד צאתו באונייה מנמל יפו בחזרה לאירופה, הוא לא הפסיק לפגוש אנשים, לראות מקומות, להתבונן ולנסות להבין, והקפיד לטלגרף כתבות ארוכות לניו-יורק. למסעו התלווה הצלם הפולני אלטר קציונו, שתמונותיו מילאו את דפי פארווערטס זמן ארוך אחרי שקאהאן כבר שב לביתו.⁷²

את השלב האחרון של ביקורו בארץ ייחד קאהאן למפגש עם מנהיגי תנועת העבודה, והעיתון שלה דבר, שנוסד שלושה חודשים לפני כן, הכתיר את קאהאן בתואר אחד 'החלוצים' של תנועת העבודה היהודית. 'מודע לכך שקאהאן עמד על חשיבותה של הפרקטיקה', טען רישין, דבר 'היה בטוח שקאהאן יכיר בכך שכלכלתה הצומחת של ארץ-ישראל עושה אותה לארץ המובילה בקליטת הגירה של פועלים ושל עבודה יהודית'.⁷³ אין לדעת אם כך חשב גם קאהאן, אך בכל הנוגע למנהיגי ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל, 'האמריקני כבש את לבותיהם והוא כבש את שלהם'. גורם מפתח בהצלחה זו היה, לדעת רישין, פגישתו של קאהאן עם בן-גוריון. 'מנהיג המפתח של ההסתדרות', כפי שהגדירו רישין, 'רשם לפרטי פרטים את שיחותיו עם קאהאן ואפשר למצוא ביומניו את ציפיותיו הסמויות של בן-גוריון ממנו [...] קאהאן לא רצה להבטיח כלום, אך הוא עמד על כך שלדבריו יהיו משקל והשפעה על הציבור הגדול, דבר שיבטיח את הצלחת שליחי ההסתדרות באמריקה'.⁷⁴

עד ששליחים בכלל ובן-גוריון בפרט ייווכחו לדעת שאמנם 'קאהאן עמד בדיבורו', נאלץ קאהאן עצמו להתמודד עם הביקורת שהוטחה בו מבית. אם בשנת 1920 הוא עדיין טען כאמור ש'שאלת פלשתינה תאפיל על השאלה היהודית', הנה ביקורו בה תרם לגיבוש סופי של נוסחה חדשה: 'הציונות היא שאלה יהודית ואילו הסוציאליזם הוא שאלה עולמית ולכן אין ניגוד ביניהם'. וכאילו בהמשך ישיר לפולמוס שניהל עם מדם ארבע שנים לפני כן, הצהיר קאהאן: 'פלשתינה היא חלק מלבי'.⁷⁵ הצהרות ונוסחאות אלה חוללו פולמוס שנמשך כמה חודשים, פולמוס שזכה לתיאור היסטוריוגרפי מעולה פרי עטו של יעקב גולדשטיין, המציג תמונה מלאה של העימות האידאולוגי, כפי שזה בא לידי ביטוי בפולמוס שהתעורר בקרב הסוציאליסטים היהודים בארצות-הברית תוך כדי מסעו של קאהאן לארץ-ישראל ואחריו.⁷⁶

את חידושו המרכזי של גולדשטיין יש לראות בטענה שהתמורות באפשרויות ההגירה של יהודי פולין הן שגרמו לתמורה במדיניותו של קאהאן כלפי הציונים, או לפחות תרמו לה תרומה מכרעת: כאמור, סיורו של קאהאן בארץ-ישראל התרחש סמוך לנעילת שערי

72. Ibid., pp. 90, 95-96. לכמה תמונות ראו עמ' 91-94.

73. Ibid., p. 97.

74. Ibid., p. 98.

75. Ibid.

76. גולדשטיין, פולמוס קהן (1925-1926).

ארצות-הברית להגירה חופשית ולהתגברות הלחץ הכלכלי-החברתי-הפוליטי שהפעילו הממשלה והחברה בפולין על יהודי מדינה זו.⁷⁷ לסיור זה נועד תפקיד מרכזי במאמץ לשנות את הדפוס האנטי-ציוני שרווח בתנועת הפועלים היהודית שהושפעה מהבונד, והוא אכן השיג יעד זה.

טענה זו סובלת מפגם מרכזי אחד, המשותף גם לניתוחו הדומה של רישין: הטיעון שמשבר ההגירה היהודית הוא שגרם לתמורה הנדונה כאן – טיעון זה לוקה בחסר אם אין מביאים בחשבון את העובדה שבאותו הזמן היתה דרום-אמריקה, ובעיקר ארגנטינה וברזיל, יעד ראשי להגירה של יהודי פולין, לא פחות מארץ-ישראל.⁷⁸

כך או אחרת, וכפי שראינו עד כאן, התמורה בעמדתו של קאהאן, גם אם אין ספק שקיבלה דחיפה רצינית לנוכח המשבר של יהדות פולין, החלה כבר קודם לכן, אם מתוך ראיית הניולד, אם מתוך תבונתו של איש בעל ניסיון, אם מתוך ראיית הציונות כגורם שעשוי לשמש כלי במאבק בגורמים פוליטיים אחרים, ואם משילוב של כל אלה.

בכל אופן, זו לא היתה הפעם האחרונה שעמדותיו הפרו-ציוניות של קאהאן עמדו בביקורת עמיתו בפארווערטס ובתנועת הפועלים היהודית. ההתנגדות המשמעותית האחרונה היתה של בן-ציון הופמן, שהיה ידוע יותר בכינויו צביון.⁷⁹ זו באה בשנת 1930, בנסיבות שנעמוד עליהן להלן, והסתיימה בנצחונו של קאהאן, שבישיבה הכללית של 'איגוד הפארווערטס'⁸⁰ – הישות המשפטית שבבעלותה היה העיתון, ושהורכבה מחברי ארגונים סוציאליסטיים למיניהם – סקר כהרגלו את הישגיו הגדולים כעורך העיתון זה 30 שנה כמעט, והזהיר: 'אם תיפגע חירותי כעורך לעסוק בשאלת פלשתינה כפי שאני מבין אותה, לא אוכל להגן עליה. לחברי 'איגוד הפארווערטס' הכוח למנוע זאת ממני, כי העיתון מסור בידיהם. אך פארווערטס שייך להמונים, ובעניין זה ההמון עמי'.⁸¹

77. שם, עמ' 14-29. כך למשל: 'מנהיגות תנועת הפועלים היהודית נקלעה למיצר: יהודי פולין נדחפו להגירה בגלל מצוקתם, ושערי ארצות-הברית היו סגורים. האלטרנטיבה היחידה שהסתמנה היתה ההגירה לארץ-ישראל. תנועת הפועלים היהודית נדרשה לקבוע את עמדתה ותמיכתה בהגירה זו ובמפעל הארצי-ישראלי', שם, עמ' 13-14. וגם: 'אין ספק כי משנת 1924 ובעיקר משנת 1925 נעשתה תנועת הפועלים היהודית [...] מודעת, מוסרדת וחסרת אונים לנוכח תהליכי ההתרוששות וצרכי ההגירה המידיים של יהדות מזרח אירופה בכלל ויהודי פולין, שנאנקו תחת מכבש מדיניות המיסוי של גראבסקי, בפרט', שם, עמ' 26.

78. בשנות העשרים היגרו לארץ-ישראל 100,000 יהודים, וכמספר הזה לארגנטינה וברזיל. ראו: מרדכי נאור (עורך), העם היהודי במאה העשרים: היסטוריה מצולמת, תל-אביב [ללא שנת הוצאה], עמ' 142. והשוו: Victor A. Mirelman, 'The Jews in Argentina, 1890-1930', Ph.D. dissertation, Columbia University 1973, pp. 4, 13

79. צביון ('ד"ר ב' האפמאן), פאר פופציק יאר: געקליבענע שריפטן, עמ' LVI-XVII.

80. Forverts Association, כך גם בכיתוב ביידיש: 'פארווערטס אסאסיאיישאן'. על התארגנותו ראו: מנור, 'הפארווערטס' (לעיל הערה 6), עמ' 31-32.

81. Rischin (above note 63), p. 101

'הם כמו הבונד' – מניו־יורק לארץ־ישראל ובחזרה

בשנת 1929 התגבשה סוף־סוף המגמה ארוכת הטווח של הציונות לשתף פעולה עם גורמים לא־ציוניים מתוך עמדה של כוח. על הקמת 'הסוכנות היהודית המורחבת' כתב בן־גוריון ביומנו:

טקס החתימה על חוקת הסוכנות, הופעת באי־כוח הארצות, בזה אחר זה, סימלו את התאחדותו המתהווה של העם המפוזר סביב דגלה של א"י הנבנית [...] לע"ע היתה הסוכנות לבשורה פוליטית מרנינה של גיוס כוחות יותר גדול והפגנה ארצישראלית בקנה מדה לאומי רחב.⁸²

'הסוכנות' התכנסה לישיבתה הראשונה באוגוסט, סמוך לסיום הקונגרס הציוני שאישר את הקמת הארגון. קאהאן ראה לנכון לעמוד מקרוב על התפתחות משמעותית זו בפוליטיקה הכלל־יהודית, ובריאיון שנתן לעיתונו הציע לראות ב'סוכנות' את 'דרך המוצא הטובה ביותר בעבור הציונות. זו פשרה בין אידאליזם לראליזם. מהזהב הטהור שלא מתחבר לשום מתכת לא עושים מטבעות. מעתה יוכלו הציונים לגייס יותר כסף לטובת פלשתינה וגם תנועת הפועלים היהודית באמריקה תגלה יותר אהדה למפעל הציוני'.⁸³

במבט לאחור קשה שלא לראות בתמיכת קאהאן ב'סוכנות' ובציונות דרך טובה גם בשביל תנועתו. כהמשך ישיר לקו של עורך פארווערטס בעת 'מסע הצליינות' שלו בארץ־ישראל ארבע שנים לפני כן, להקמת 'הסוכנות' היתה משמעות גם בפרויקט העמקת 'הפולקיום היהודי־האמריקני', כדבריו של רישין, אשר 'סייע להרוס את המחיצות האידאולוגיות' שאפיינו את ציבור המהגרים. במילים אחרות, כשם שב'סוכנות' מצאו את עצמם וייצמן ולואיס מרשל משתפים פעולה גם אם תוך כדי מאבקים, הנה יכול גם קאהאן לכתוב בחום על הציונות בכלל ועל תנועת העבודה שבקרבה בפרט.

עם זאת, התמיכה בציונות שימשה מצד אחד ל'הסרת המחיצות האידאולוגיות', אך מהצד האחר להגבהתן של אחרות. כאמור, מאז שנת 1919 לפחות הלכו והתחדדו היחסים בין האגף 'הימני' והאגף 'השמאלי' של הסוציאליזם העולמי. עניין זה בא לידי ביטוי קודם לכול ברמה המקומית, ובפארווערטס אפשר למצוא עדויות רבות למאבקי 'ימין' ו'שמאל' שהתנהלו בקרב איגודים מסוימים. אדרבה, העיון בגליונות העיתון בתקופה הנדונה כאן, כלומר מאמצע שנת 1929 ועד סוף 1930, מעלה שאם לקבוע על־פי העמוד הראשון ומאמרי המערכת, בראש סדר יומו של העיתון עמדו מאבקי החריפים בקומוניזם, בשני ממדיהם: הסמליים – וכאן תפסו הדיווחים מהנעשה בברית־המועצות מקום מרכזי; והמעשיים – כלומר כיצד

82. יומני בן־גוריון, 15.8.1929, עמ' 62, ארכיון בן־גוריון, מכון בן־גוריון (אב"ג).

83. פארווערטס, 12.8.1929, עמ' 1.

הצליחה תנועת הפועלים היהודית בארצות-הברית להתמודד עם האיום התמידי של מי שהוצגו – וייתכן שאף היו – 'שליחים של מוסקבה'.⁸⁴

בד בבד אין לשכוח עוד עניין סמלי ועוד עניין מעשי, שתורמו להקשר שבו התנהל פארווערטס ביחסו לציונות: במישור הסמלי תפסה מקום חשוב מפלגת הלייבור הבריטית, שלראשונה בתולדות תנועת הפועלים הוכיחה את מה שבפארווערטס חזו וקיוו לו זה כבר – ניצחון סוציאליסטי לא אלים בבחירות. במישור המעשי התחוללה בארצות-הברית קטסטרופה כלכלית-חברתית בדמותו של 'השפל הגדול', קטסטרופה שסימנה את כשלונו המוחלט של הקפיטליזם 'לְסֵה־פֶּר' האידאולוגי, דבר שרק חידד את העימות בין 'ימין' ל'שמאל'.

על רקע כל זה יש להדגיש שוב שאת התמיכה בציונות יש לראות לא כשהיא לעצמה, בבחינת עוד ביטוי לאמביוולנטיות של זהות מסורתית-מודרנית או עוד וריאציה של 'רצף ותמורה', אלא בתוך הקשר רחב בהרבה, שבנוגע למרכיבו אכן לא יכול להיות לציונות בעיני הסוציאליסטים היהודים בני-יורק אלא משקל סמלי בלבד. עם זאת, מכיוון שעצם מהותו וטיבו של פארווערטס היה של ארגון תעמולה יוצר תודעה, הרי אין בטענה שמדובר 'רק' בסמל משום טענה מבטלת. אדרבה, ההתרחשויות בארץ-ישראל בתקופה הנדונה – מאורעות תרפ"ט, ועדת החקירה, הספר הלבן והביקורת עליו, הקמת מפא"י ועוד – סיפקו חומר רב-עוצמה לפיתוח 'הפולקיזם היהודי-האמריקני' ולטיפוחו. קאהאן, שיצא לאירופה לסקר את ישיבתה הראשונה של 'הסוכנות', מצא את עצמו שוב בדרכו לארץ-ישראל.

* * *

מודעה על דף שלם הכריזה על 'פתיחת הקונגרס הציוני' הט"ז ועל 'הישיבה הראשונה של 'הסוכנות' שתתקיים ב-11 באוגוסט'. 'קאהאן הנמצא באירופה כבר כחודש ידווח עליה', הבטיח פארווערטס בחגיגות לקוראיו.⁸⁵ ואמנם כמה ימים לפני פתיחת הקונגרס החלו להופיע ידיעות בעמוד הראשון ובהן אנקדוטות, תיאורי אישים, הערכות על יחסי הכוחות בין וייצמן לז'בוטינסקי, אשר 'שמועות' מספרות שהוא 'פעל ליצירת פילוג',⁸⁶ ועוד. 'ציריך מלאה בצירים [ש]באו לקונגרס מכל פינה', דבר שחייב את המארגנים להכין 'ניירות רשמיים בכל שפה, חוץ מביידיש'.⁸⁷ לאורך כל ימי הקונגרס דיווח פארווערטס על הנעשה בו בהרחבה ובאהדה יחסית, שכן על אף התנגדותו של ז'בוטינסקי הצליח וייצמן להעביר ברוב גדול את ההחלטה להקים את 'הסוכנות'.

84. ראו בעניין זה: בנימין פינקוס, 'קומוניזם נגד ציונות בארץ-ישראל – הרהורים על מחקר חדש ובעייתיות' (על ספרו של שמואל דותן אדומים), עיונים בתקומת ישראל, 3 (1993), עמ' 504; שמואל דותן, "איני יכול להימנות עם המבליגים" (תשובה לביקורתו של בנימין פינקוס על הספר אדומים), עיונים בתקומת ישראל, 4 (1994), עמ' 612; מינץ, 'האומה היהודית' (לעיל הערה 11), עמ' 32-35.

85. פארווערטס, 27.7.1929, עמ' 2.

86. שם, 28.7.1929, עמ' 1.

87. שם, 27.7.1929, עמ' 1.

כותרת ראשית הצביעה על המשמעות המעשית של 'הסוכנות': 'ורבורג ומלצ'ט', נאמר בה, 'תרמו את המיליון הראשון לקרן פלשתינה'. בכתבה שליוותה את הכותרת הסביר קאהאן, שכאמור ליווה את האירוע מקרוב, כי 'הציונים חשים כלפי מרשל רגשות מעורבים: פחד ותקווה, וזה מובן, שכן הוא האחראי הראשי למצב החדש והוא תובע הנהגת "שיטות עסקיות" בניהול ענייני הציונות'.⁸⁸ הכותרת הראשית למחרת היתה ספציפית עוד יותר: 'הסוכנות תיקח על עצמה את חובותיה של ההסתדרות הציונית'.⁸⁹ בעמוד מאמרי המערכת הופיע מאמר של קאהאן, שהתבסס על שיחה שקיים בציריך עם לואיס מרשל, מידוע משכבר הימים ואולי הדמות הציבורית החשובה ביותר בקרב יהודי אמריקה בתקופה הנדונה. 'על ארץ-ישראל', הביא עורך פארווערטס מפיו של מרשל, 'להיות למרכז העם היהודי'.⁹⁰ במקום אחר עמדתי על הקשרים המפתיעים לכאורה בין מרשל, הרפובליקן, היהודי הרפורמי, היהודי-הגרמני העשיר והוותיק, לבין קאהאן, שייצג את כל ההפך.⁹¹ בעת ההיא הקואליציה הפלוטוקרטית-רדיקלית לא היתה צריכה צידוקים ותריוצים, מה גם שמרשל עצמו, אנטי-ציוני מובהק לפחות עד שנת 1919, הפך גם הוא בתקופה הנדונה ל'בלתי-ציוני'. כפי שהיטיב להסביר זאת סטיוארט נ' במאמרו על 'הבלתי-ציונים' וחשיבותם לציונות,⁹² הקמת 'הסוכנות' אפשרה לא רק למרשל לשתף פעולה עם וייצמן, או לפליקס ורבורג להתקרב לברנדייס, אלא גם לקאהאן להצטרף למחנה 'הבלתי-ציוני' המכובד, ועם זאת לזכות להערכה ולכבוד מצד תנועת העבודה הציונית ואף לזכותה בכבוד ובהערכה בשפע, בלי שהדבר בא על חשבון הכבוד שהוא נתן לפלוטוקרטיה היהודית-האמריקנית: בעמודו הראשון של הגיליון שתיאר את נעילת ישיבת 'הסוכנות', הופיעו תמונותיהם של האישים המובילים ובהם פליקס ורבורג ולואיס מרשל, וכמובן חיים וייצמן ונחום סוקולוב.⁹³ על אף קו הדהיפקטו של פארווערטס, בכירי כותביו שמרו נאמנות לקו הדהיירה של הסוציאליסטים היהודים בארצות-הברית ומתחו ביקורת על הציונות. צביון למשל הפנה את תשומת הלב לכך שבקונגרס הציוני עשו כל דבר חוץ מאשר לדבר על מהות הציונות, שכן זו נתונה בסתירה פנימית ובמשבר פיננסי וארגוני גם יחד.⁹⁴ בצד סתירות אלה, המציאות בארץ-ישראל היתה, כתמיד, המכשול המרכזי בדרכה של הציונות. עשרה ימים לאחר שהדיעות הראשונות על 'מהומות בכותל' הודפסו בעמוד הראשון של פארווערטס,⁹⁵ פרסם העיתון מאמר מערכת שכותרתו 'החורבן השלישי'. זה התמצה, לדעת כותב הדברים, ב'הרס

88. שם, 13.8.1929, עמ' 1.

89. שם, 14.8.1929, עמ' 1.

90. שם, עמ' 6.

91. מנור, 'הפארווערטס' (לעיל הערה 6); מנור, 'סוציאליזם שמרני?' (לעיל הערה 6).

92. Stuart E. Knee, 'Jewish Non-Zionism in America and Palestine Commitment, 1917-1941', *JSS*, 39 (1977), pp. 209-225

93. פארווערטס, 15.8.1929, עמ' 1.

94. שם, 10.8.1929, עמ' 3.

95. שם, 18.8.1929, עמ' 1.

של תקווה, של חלום ושל אידאל'.⁹⁶ הדעה השלטת בפארווערטס באותם ימים קשים היתה, שאכן 'השנאה גדולה והיא מבוססת על הבדלי דת ועל הסתה פוליטית'. עם זאת, 'גם לכלכלה יש תפקיד'. כך או כך, 'על הממשלה החדשה באנגליה לפעול להשכנת שלום בין שני הגזעים'.⁹⁷

את ההלם הראשוני תפסה ביקורת התבונה. בפארווערטס ניסו לארגן את העובדות הרבות - העיתון עצמו פרסם חומר רב מארץ-ישראל ובו לא רק מאמרים וידיעות אלא גם תמונות רבות⁹⁸ - לכלל פרשנות שתעלה בקנה אחד הן עם האידאולוגיה הסוציאליסטית הרשמית והן עם הקו הפרו-ציוני הפחות רשמי. בפארווערטס ציינו קודם לכול את תרומתם של 'בדווים ודרוזים, השבטים הפראיים ביותר החיים משוד וגזל' לביצוע הפוגרומים.⁹⁹ כמו כן נזכרה תרומתו העקיפה של האסלאם, הכולל רעיונות ש'בגן העדן ממתניות לכל אחד 72 צעירות-לנצח',¹⁰⁰ מה שאולי הקל על המנהיגים להבטיח להמון, שאצל היהודים ימצאו הפורעים לא רק 'הרבה אוצרות' אלא גם 'נשים יפות'.¹⁰¹ אך מי שגרמו לאלומות ולא רק תרמו לה, היו 'המופתי' ו'הקומוניסטים'.

קאהאן תרם רבות לגיבושה של פרשנות זו, שהתגבשה תוך כדי ביקורו בארץ, דבר שגם תרם להתקבלותה. כותרת בעמוד הראשון בישרה לקוראי פארווערטס כי 'קאהאן בארץ-ישראל מראין עשרות מנפגעי הפוגרומים. המצב קשה אך בכל זאת יש תקווה'.¹⁰² שלושה ימים אחר-כך הופיעה כותרת ראשית ובה שילוב של שני צדי המטבע בארץ-ישראל: היהודים החרוצים והפעלתנים, והערבים המפולגים ביניהם בין המון תמים לבין מיעוט של מסיתים: 'הפריצים הערבים', ציטט פארווערטס את עורכו-כתבו, 'הם אלה שהסיתו לפוגרומים. היהודים השפיעו על ההמון הערבי שלא יסכים עוד להיות כעבד הנרצע'.¹⁰³ חיזוק לפרשנות ולפיה המחנה הערבי מפוצל מעמדית התקבל מידיעה שהבריק קאהאן לניו-יורק: 'ערבים רבים הסתירו שכנים יהודים בבתיהם'.¹⁰⁴ כשבוע אחר-כך הרגיע קאהאן את הציבור המודאג: 'תחושת הביטחון חוזרת'.¹⁰⁵ עם שובו הביתה בסוף אוקטובר 1929

96. שם, 28.8.1929, עמ' 6.

97. שם, 27.8.1929, עמ' 1, 4 ועוד.

98. למשל שם, 26.8.1929, עמ' 8 - תל-אביב. תל-אביב מתוארת שם כ'בראונזוויל של ארץ-ישראל' (בראונזוויל, שכונה תוססת של ניו-יורק ובה ריכוז גדול של יהודים). כמה שנים לפני כן הכתיר אותה צביון בתואר 'פריז'. צביון, פאר פופציק יאר, עמ' 453.

99. פארווערטס, 30.8.1929, עמ' 4.

100. שם, 13.10.1929, מוסף למדע, אמנות וספרות.

101. שם, 31.8.1929, עמ' 8.

102. שם, 18.9.1929, עמ' 1.

103. שם, 21.9.1929, עמ' 1. נרצעים - אונטערטעניגע.

104. שם, 22.9.1929, עמ' 1.

105. שם, 28.9.1929, עמ' 12.

סיכסם קאהאן את הדברים באופן שיטתי. בנאום בניו-יורק לפני קהל רב הוא טען כי 'הערבים ידידותיים ליהודים. הפריצים והמופתי הם האשמים בפרעות'. כמו כן טען כי 'הציונות איננה אבודה בשל הפוגרומים', וגם ש'שאלת פלשתינה אין לה ולא כלום עם הסוציאליזם':

אפשר להיות סוציאליסט ולסמפט את מאמצייהם של יהודים אחדים להקים לעצמם בית בפלשתינה [...] הציונות אינה אלא חלום, ויש להביע הערצה והוקרה לעבודה ולהקרבה של החלוצים, העושים עבודה טובה בפלשתינה [...] אך מה לכל זה ולסוציאליזם? היו זמנים שהציונים חשבו שפלשתינה תפתור את השאלה היהודית. מחשבה זו היא כמובן שטות ורעות רוח, וגם הציונים עצמם כבר לא מדברים עליה [...] ¹⁰⁶

סטיוארט נ' הציע לראות את יסוד ההבדל בין 'ציונים' ל'בלתי-ציונים' בחשיבות שייחסו אלה או אלה לארבעת מרכיביה של הציונות, שחתרה לתחייה 'תרבותית-דתית, חברתית, כלכלית ופוליטית': בעוד הציונים ראו בהגשמתו של השלב הרביעי את המטרה הסופית, שגם היתה אמורה לאפשר ולהבטיח את שלושת הקודמים, סברו 'הבלתי-ציונים' שדי בתחייה תרבותית, חברתית וכלכלית, ולממד הפוליטי אין סיכוי והוא אף מיותר ומסוכן. ¹⁰⁷ מנקודת המבט הזאת, עמדתו של קאהאן היא עמדה 'בלתי-ציונית' מובהקת: מצד אחד שלילתו את הממד הפוליטי חריפה ותקיפה, אך מצד אחר הוא מלא התלהבות מהתחייה התרבותית-החברתית-הכלכלית בפלשתינה שמובילים בעיקר 'החלוצים', עמיתיו לאידאולוגיה ולמעמד.

בדומה לביקורו בשנת 1925, גם ב-1929 ראה קאהאן במפגש עם ראשי תנועת הפועלים בארץ את גולת הכותרת של ביקורו. גם מארחיו רצו לראות זאת כך, שכן, כאמור, הם ראו בטיפוח קשרים עם דמות ציבורית חשובה כמותו, שעבר מאנטי-ציונות ל'בלתי-ציונות', נכס פוליטי רב-חשיבות. על עניין זה אפשר ללמוד מדברים שכתב בן-גוריון ביומנו בזמן ישיבתה הראשונה של 'הסוכנות':

לע"ע [לעת עתה] היתה הסוכנות לבשורה פוליטית מרנינה של גיוס כוחות יותר גדול והפגנה ארצישראלית בקנה מדה לאומי רחב, מבלי כל תוצאות מעשיות ניכרות, זוהי לע"ע רק תקווה לעתיד, ואולי גם בעתיד הקרוב. הפגישה הראשונה עם ה'בלתי-ציונים' לא החלישה אלא הגבירה את הציונות [...] הציונות האמתית, שאגף העבודה והרדיקלים הם באי כוחה הנאמנים, לא הרכינה ראשה ולא נתבטלה בפני 'הפני הבלתי ציוני' [...] נפגשנו היום עם אב. כהן [קאהאן] [...] דברתי אתו על עזרתו ועזרת הפורוורטס במלחמתנו לרכוש הפועלים וההמונים הרחבים באמריקה [...] הוא ציין את הקושי של התנגדות רוב חבריו בהנהלת הפורוורטס, אך הבטיח עזרתו. לדעתו אהדת המוני הפועלים למפעלנו הולך וגדול. ¹⁰⁸

106. שם, 26.10.1929, עמ' 1.

107. Knee (above note 92), p. 209

108. יומני בן-גוריון, 15.8.1929, אב"ג. 'פני' - כלומר המטבע הבריטי.

ביומנו של בן-גוריון נמצאת גם השורה הלקונית הבאה, המופיעה לפתע פתאום בין עניינים רבים שיושב-ראש ההסתדרות ייחד להם מילים רבות: 'התקבלה טלגרמה שכהן [קאהאן] יבוא לארץ'.¹⁰⁹ המברק נשלח ממערכת פארווערטס ואפשר לבן-גוריון ולשותפיו להתכונן היטב לביקור החשוב. פארווערטס דיווח על לפחות חלק מההכנות שהחלו לפני יציאתו של קאהאן לכיוון פלשתינה. כך למשל סיפרה כותרת בעמוד הראשון על 'בנקט' לכבוד קאהאן שארגנה 'משלחת הפועלים הפלשתינית', שעשתה באירופה לכבוד ישיבת 'הסוכנות'. באירוע חגיגי זה, נכתב בפארווערטס, 'שיבחה בן-גוריון את מאמריו ההוגנים והמצוינים של קאהאן שהשפיעו לטענתו השפעה גדולה על "פועלי-ציון" בעולם כולו. קפלנסקי בירך את קאהאן והכתירו כזקן הסוציאליסטים ובו בזמן גם כצעיר ביותר וכסוציאליסט היהודי ומנהיג הפועלים הגדול ביותר'.¹¹⁰

קאהאן שוב סייר בארץ לאורכה ולרוחבה, ויחד עם מאמציו להבין את הסכסוך היהודי-ערבי ייחד תשומת לב מרובה לעשייה החלוצית בכלל - הוא ביקר בין השאר בעין חרוד ובבית אלפא¹¹¹ - ולהתארגנותם להגנה עצמית בפרט. מאמר ארוך מאוד שפורסם כמה חודשים אחר-כך ייחד לדרך שבה 40 חברי חולדה התגוננו כנגד 2000 פורעים.¹¹² הוא דיווח בשמחה גלויה ש'בכל יום מגיעה קבוצת חלוצים. לפעמים מגיעים מאה בבת אחת'. חדשות טובות במיוחד הגיעו מברית-המועצות דווקא: 'בקרב תגיע משם קבוצה של 500 חלוצים'.¹¹³ שבועיים וחצי לאחר בואו שם קאהאן פניו מערבה. שוב ארגנו מנהיגי ההסתדרות 'בנקט' לכבודו של קאהאן, הפעם בתל-אביב. בן-גוריון אמר כמה מילים וברל כצנלסון נשא נאום קצר. 'מכיוון שאסור לצאת לרחוב אחרי 9 בערב', הסביר פארווערטס, 'רוב הזמן ניתן לקאהאן, שבירך את מארחיו על האידאליזם וההקרבה של הפועל היהודי בפלשתינה'.¹¹⁴ ערכיו של הפועל הציוני עמדו כזכור במרכז 'הסימפטיה' שיבטא קאהאן בנאומו בניו-יורק. אלא שאם אל מול הסוציאליסטים היהודים בארצות-הברית הוא היה חייב להביע בחריפות את התנגדותו לציונות כפתרון לשאלה היהודית, הנה בתל-אביב הוא הבליע את הביקורת הזאת מעשה אמן. 'קאהאן דיבר בפתוס, והכול הקשיבו לו בדריכות. הוא סקר את כל מה שהספיק לראות ואיזה רושם עשו עליו הדברים. הוא טען שמגוחך להאשים את השלטונות בארגון הפוגרומים גם אם נכון שהם לא פעלו כיאות, והוא מתח ביקורת על הקיצוניות של ז'בוטינסקי'. אך במרכז דבריו עמדו דברים אלה:

109. שם, 8.9.1929.

110. פארווערטס, 16.8.1929, עמ' 1.

111. תמונות של עין חרוד, שם, 29.8.1929, עמ' אחרון; ומאמר גדול על 'ההתיישבות הגליצייאנערית בית אלפא' [כך], שם, 19.1.1930, המוסף למדע, ספרות ואמנות.

112. שם, 5.1.1930, המוסף למדע, ספרות ואמנות.

113. שם, 25.9.1929, עמ' 5.

114. שם, 7.10.1929, עמ' 1.

כשרואים מה עשיתם כאן, אי-אפשר שלא להביע התלהבות ואי-אפשר כבר לדבר נגדכם. הצרה היא שהציונות נתפסת כשואפת ליותר מדי, ורוב האנשים חושבים לגביה שמדובר בפנטזיה. אלא שהיום הציונות מגבילה עצמה למעשים. והמעשים הם ממשיים. ה'הגנה' מוכרת רק מעט בעולם, אבל היא רוכשת לה מעריצים. הציונות היא עניין חדש אצל היהודים. זו דת ללא-דתיים. מעין כותל מערבי חדש. קודם היא היתה כמו קרוב עני מאוס. אבל היום היא עשירה במעשיכם, והקרובים שקודם לכן הפנו לכם עורף, עומדים היום ותומכים בכם.¹¹⁵

הפער בין דבריו של קאהאן בתל-אביב לבין דבריו בניו-יורק הושפעו למדי מסדר היום הפוליטי-האידיאולוגי של הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק, ובראשו מאבקם החרוף בקומוניסטים. המעיין בפארווערטס של הזמן ההוא לא יוכל שלא לראות שהמאבק בקומוניסטים האפיל על כל עניין אחר, ובכלל זה אלה שתוארו לעיל, וכן על נפילת הבורסה שהתרחשה ממש בימים שבהם שב קאהאן לעירו, שבניגוד למה שאפשר לצפות על-פי השכל הישר תפסה בפארווערטס מקום שולי.

המתקפה על הקומוניסטים דמתה למתקפתו של פארווערטס על הציונות לפני שנת 1917. היא התנהלה נגד הרעיון, המעשה, התומכים, התופעות המקומיות ואלה שמעבר לים. את מקומה של פלשתינה תפסה ברית-המועצות; את מקום הציונים תפסו הקומוניסטים; את מקום ארגוני הציונים בניו-יורק תפסו איגודים וארגונים קומוניסטיים בניו-יורק; את הטעות הציונית של פעם תפסה הטעות הקומוניסטית.

בסוף אוקטובר 1929 ייחד פארווערטס מאמר מערכת ל'עשר שנות קומוניזם באמריקה'. העורך הציע לראות בתאריך זה 'יום אבל'. עם זאת, אופטימי תמיד, הוא גם הציע לפועלים 'תומכי הקומוניזם לא להתיימש. שכן במוקדם או במאוחר הם יבינו שמקומם באיגודים ובמפלגה הסוציאליסטית'.¹¹⁶ מאמר זה יש לראות גם כשהוא לעצמו – הוויכוח הערכי בין מה שייצגו שני המחנות – וגם בהקשר המקומי והעולמי. בהקשר המקומי, מאמר זה הוא עוד חוליה בשרשרת ארוכה של פרשיות ספציפיות של מאבקי כוח בקרב הנהגות איגודים למיניהם. פארווערטס ידע להזהיר איגודים שעמדו בסכנת השתלטות מצד קומוניסטים, ולא הסתיר את שמחתו לנוכח נצחונות של סוציאליסטים.

בממד המקומי היה מדובר גם בפרשיות כמו פשיטת הרגל של 'המסעדה הקומוניסטית ביוניון סקוור', שנקלעה לחובות בגובה 130,000 דולר.¹¹⁷ יומיים לאחר מכן תיארה כתבה ארוכה את 'סבלם של קורבנותיהם העניים' של שני קואופרטיבים קומוניסטיים שפשטו את הרגל.¹¹⁸ למחרת יוחד מאמר מערכת לנושא, ובו הודגשה צביעותם של הקומוניסטים והפער

115. שם, עמ' 8.

116. שם, 27.9.1929, עמ' 6.

117. שם, 22.12.1929, עמ' 1.

118. שם, 24.12.1929, עמ' 3.

בין דיבוריהם למעשיהם.¹¹⁹ ידיעה אחרת, אף היא בעמוד הראשון, סיפקה עוד דוגמה לצביעות הזאת בדיווחה ש'בעלי בתים' קומוניסטים בניו-יורק פונים לקבל סעד ממערכת המשפט 'הקפיטליסטית' במאבקייהם בדיירים.¹²⁰ בפרשייה דומה דיווח העיתון על 'קליקה קומוניסטית' שהתכוונה להשתלט על שיכון קואופרטיבי בברונקס ולגזול את כספם של כמאתיים דיירים לא קומוניסטים'. מאמר המערכת באותו היום יחד לעידוד איגוד הפרונונים במאבקו ב'איום הקומוניסטי'.¹²¹

על ההקשר העולמי מלמדת הכותרת של מאמר מערכת שראה אור בזמן שקאהאן עשה דרכו מאירופה ארצה: 'מוסקבה, הקומוניסטים באמריקה והפוגרומים בפלשתינה'.¹²² המאמר נשען על שמועות שהגיעו מפלשתינה ולפיהן קומוניסטים אחראים להסתה שהביאה למאורעות, שמועות שאחר-כך הופיעו בדוח של המשטרה הבריטית.¹²³ אך חשובים מהשמועות מהמזרח התיכון היו מעשיהם של קומוניסטים יהודים במזרח ניו-יורק, שעל-פי ידיעה בעמוד הראשון עסקו גם הם בהסתה נגד יהודי פלשתינה, הציגו את המאורעות כ'התקוממות עממית מהפכנית' של פרולטריון ערבי נגד משעבדיהם היהודים והאפנדים, ואספו תרומות למען 'המהפכנים הערבים'.¹²⁴

'הפוגרומים בפלשתינה והקומוניסטים' היתה כותרתו של מאמר מערכת נוסף, ובו נכתב ש'אם היו אומרים לנו לפני כמה שבועות שהקומוניסטים באמריקה ובהם היהודים ישלחו תרומות לפורעים הערבים היינו צוחקים. אבל זה בדיוק מה שקרה. אין תחתית לביצת האידיוטיזם והחזירות הקומוניסטית!'.¹²⁵ מקורה של 'החזירות' הזאת היה כמובן מוסקבה. פארווערטס, עם קשר או בלי קשר לאירועים בפלשתינה או ברחובות ניו-יורק, הביא מספר גדול של ידיעות שציירו את כל מה שקרה בברית-המועצות בכלל ובנוגע ליהודיה בפרט בצבע שחור ביותר. במסגרת זו אין אלא להביא כמה דוגמאות הממחישות את העניין: מאמר מערכת דן ב'סכנת האנטישמיות בברית-המועצות'; במדור באנגלית הופיע מאמר ביקורת על כך שבברית-המועצות יש נטייה לשבור את כל המסגרות החברתיות הקשורות לענייני אישות על סמך הטענה שחתונה ואהבה הן המצאות בורגניות; כותרת בעמוד הראשון דיווחה ש'קומוניסט ירה בנשיא מקסיקו ופצע אותו'; למחרת דיווח העמוד הראשון על הבושה שנגרמה למוסקבה כאשר 'ממשלת מקסיקו עצרה את השגריר הסובייטי'; 'מוסקבה ביטלה סקציה יהודית של המפלגה הקומוניסטית', קראה כותרת אחרת; עיתונאי גרמני שביקר בברית-המועצות סיפר על 'חוסר שקט ופחד בשל הקומוניזם החדש של סטלין'; עוד

119. שם, 25.12.1929, עמ' 6.

120. שם, 25.1.1930, עמ' 1.

121. שם, 13.2.1930, עמ' 1, 6.

122. שם, 4.9.1929, עמ' 4. וראו מאמר מערכת דומה, שם, 10.9.1929, עמ' 4.

123. שם, 27.10.1929, עמ' 1.

124. שם, 28.8.1929, עמ' 1; 29.8.1929, עמ' 1.

125. שם, 31.8.1929, עמ' 8.

כותרת דיווחה על 'תוכנית חומש של הקומוניסטים לעקור את אלוהים', תוכנית שבמסגרתה יתנהל 'מאבק מיוחד נגד המצה וחג הפסח'; כותרת אחרת סיפרה על 'עלילות' שמעליל העיתון עמעס על ארגוני הסיוע היהודים ג'וינט ואורט; עוד אחת על 'שני רבנים מלנינגרד [ש] הושמו בבית הסוהר מכיוון שכתבו לרב בארצות הברית'; וגם על 'קומוניסטים מכובדים ומפורסמים בגרמניה [ש] מחו על הדיקטטורה של מוסקבה'.¹²⁶ המסקנה של כל אלה סוכמה במאמר בשפה האנגלית: 'סטלין צודק', נאמר בו, 'כאשר הוא טוען שהסוציאליסטים הם בני הפלוגתא הראשיים שלו'. ואכן, 'אין סוציאליזם בלא חופש כפי שאין בולשביזם עם אופוזיציה. הבולשביזם הוא סטטי, מוחלט ושרירותי. בסוציאליזם הפרט הוא המקור לכל הרשויות ואנשים לא קיימים בשביל הסוציאליזם, אלא להפך'.¹²⁷

באותו הזמן שתקף פארווערטס את הקומוניזם על כל היבטיו וזירות הפעולה שלו, הקימו 'החלוצים האידאליסטים' בארץ-ישראל את מסגרתם הפוליטית הסוציאליסטית באופן הדמוקרטי ביותר. מאמר ארוך מאוד תיאר את השתלשלות הדברים שהביאה להקמת 'מפלגת פועלי ארץ-ישראל', בינואר 1930. המאמר פתח בעלייה השנייה והסביר את מטרותיה; התמקד במתח שבין סוציאליסטים לבלתי-סוציאליסטים בקרב החלוצים; תיאר את ההתפתחויות בזמן המלחמה הגדולה בכלל ואת השלכות כיבוש הארץ בידי 'הגדודים העבריים' בפרט; הביא את סיפור הקמת ההסתדרות בשנת 1920; את ייסוד דבר חמש שנים אחר-כך; ואת המשא-והמתן בישורת האחרונה שהביאה להקמת המפלגה הזאת, שקיומה הוא 'דבר חשוב לתנועת הפועלים ולאוכלוסייה היהודית בכללותה', שכן היה ברור לכול כי 'הפלגנות' בת 25 השנים היתה 'בזבוז אנרגיה'.¹²⁸

עתה, כשהציונות בארץ-ישראל שילבה בתוכה 'אידאליזם והקרבה' של 'חלוצים', 'הגנה עצמית' שלא היתה מביישת את הבונד, וסוציאליזם דמוקרטי מובהק וקונסטרוקטיבי, קל היה לקאהאן להביע את עמדתו 'הבלתי-ציונית' באופן פרו-ציוני עוד יותר. לצדו עמדו 70 שנותיו שלא פגעו כהוא זה בחיזיונותו ובמרצו הציבורי, מהן 48 בארצות-הברית, 40 שנה בספרות ובעיתונות היידיש והאנגלית, ו-27 שנים כעורכו הבלתי-מעורער של פארווערטס. כמו כן עמדו לצדו כמה ביקורים באירופה, שם פגש אישים מפורסמים, ושני ביקורים מתוקשרים בפלשתינה בכלל ובקרב תנועת הפועלים היהודית הנמרצת שפעלה שם, בפרט. מצויד בכל הנכסים הללו חתם קאהאן את הוויכוח הנוגע לציונות. נאמן לקו 'הבלתי-ציוני' יכול קאהאן לשאת נאומים חותכים בנושא, גם לנוכח האופוזיציה מבית שרלגץ לא שקטה ולא ויתרה על השקפת עולמה. אופוזיציה זו הנהיג בהגינות צביון, שטען כנגד סיכויי

126. ההפניות בהתאמה: שם, 9.12.1930, עמ' 6; שם, המדור באנגלית; 10.2.1930, עמ' 1; 11.2.1930, עמ' 1; 13.2.1930, עמ' 1; 15.2.1930, עמ' 1; 17.2.1930, עמ' 1 ('עמעס') – הצורה הפונטית שלפי האידאולוגיה הקומוניסטית היה נכון ליישם גם לכתובת המילה 'אמת'; 27.2.1930, עמ' 1; 28.2.1930, עמ' 1.

127. שם, 7.12.1930, המדור באנגלית, מאמר מאת נתנאל זאלוביץ'.

128. שם, 6.2.1930, עמ' 3.

הציונות טענות כבודות משקל. בזמן ה'מאורעות' טען למשל, כי 'עצם העובדה שהערבים יכולים לעשות פוגרום מתי שנראה להם, מוכיחה שהם בעלי הבית האמיתיים של הארץ. על מכשול זה לא יכולה גם "הסוכנות" להתגבר'. 'הציונים' כתב, 'אמרו שהם זקוקים לתמיכה של העם היהודי', אך 'יותר סימפטית ממה שהם מקבלים עכשיו מיהודי אמריקה הם לא יזכו לקבל', ולכן, 'המכשול לציונות הוא לא בעם היהודי אלא בפלשתינה'.¹²⁹

דברים שנכתבו בעיצומם של 'מאורעות' נכתבו גם אחרי עידנא דריתחא. 'נרצה או לא', כתב צביון באחד ממאמריו, 'הציונות יכולה להתקיים רק על הכידונים הבריטיים', וניבא כי 'הפוגרום שהיה אינו הראשון וגם לא האחרון'.¹³⁰ באחד ממאמריו במדורו השבועי 'אינטרסים יהודיים', פנה לאלברט איינשטיין, אחד המפורסמים שבקרב 'הבלתי-ציונים', לאחר שזה הזהיר את הציונים 'לבלי יהפכו לשוביניסטים כמו תנועות לאומיות אחרות'.¹³¹ צביון תהה כיצד חושב איינשטיין 'להביא שלום לפלשתינה כאשר היהודים קונים אדמה ומגרשים באמצעות המשטרה הבריטית את האיכרים הערבים?'. במילים אחרות הוא הקשה: 'כיצד רוצה איינשטיין שהציונות המדינית תחדל להיות פוליטית?'.¹³²

חשוב להדגיש בנקודה זו, שצביון, לפני קאהאן, ביקר בארץ-ישראל. כמו קאהאן הוא עשה זאת בסוף ביקור באירופה ליעדים עיתונאיים וסוציאליסטיים, וכמו קאהאן אף הוא הגיע לירושלים ברכבת לילה מקהיר. אלא שלא כמו קאהאן, צביון בא לביקר את 'ארץ-ישראל' ולא את 'פלשתינה'. מבחינתו ההבדל בין השתיים היה חד וברור:

סביב המילה 'ארץ-ישראל' טווייתי בימי 'החדר' שלי חלומות פנטסטיים [...] 'פלשתינה' היא מילה פוליטית חרבה, שאינה מדברת לא אל הלב ולא אל הנשמה. 'פלשתינה' מזכירה רק תנועה פוליטית, שבה אינני מאמין. אבל ארץ-ישראל מלאה רומנטיקה, פנטזיה, חלומות וגעגועים. אני נסעתי לארץ-ישראל.¹³³

עדותו של צביון שוב שמה בספק גדול את הפרשנות הרווחת אצל סורין ואצל רבים אחרים בדבר ה'אקולטורציה' כהסבר ראשי להבנת פועלם של הסוציאליסטים היהודים בארצות-הברית. הנה קאהאן וצביון, שותפים לא רק לאותה ביוגרפיה, לאותה תנועה, לאותה סביבה ולאותו עיתון, רואים את פועלם – ובתוכו את הביקור בארץ-ישראל או בפלשתינה – באופן מנוגד למדי. ההסבר הלשוני הזה חייב לחרוג מממדי הזהות הפופולריים והנוחים כל-כך – אל עבר הממד הפוליטי.

129. שם, 24.8.1929, עמ' 3.

130. שם, 21.10.1929, עמ' 7.

131. פארווערטס גם פרסם ידיעה ש'עיתון ערבי פרסם מכתב מאת איינשטיין על השלום בפלשתינה', שם, 28.1.1930, עמ' 1.

132. שם, 16.11.1929, עמ' 3.

133. צביון, פאר פופציק יאר, עמ' 432-433.

בשנת 1931 שוב עשה צביון באירופה. הוא ביקר בפולין וסיקר את הקונגרס הציוני הי"ז שהתכנס בבאזל ואת קונגרס האינטרנציונל הסוציאליסטי שהתכנס בווינה. קאהאן הותיר אותו בעמדת האופוזיציונר, וצביון לא היסס לכתוב בחריפות נגד התנועה הציונית. במאמר שכותרתו 'השוואה בין שני הקונגרסים' הסביר צביון כי בעוד עתידה של התנועה הסוציאליסטית הוא בידי חבריה בלבד, הנה עומדת התנועה הציונית 'חסרת ישע', וסיכויי התפתחותה תלויים אך ורק בגורמים אחרים, כמו 'בריטניה או ז'בוטינסקי'.¹³⁴

על רקע אופוזיציה נמרצת ומשכנעת זו, מהלכו של קאהאן בולט עוד יותר. כאמור הוא רתם את כל נכסיו הציבוריים כדי להביא סוף-סוף לתמורה מתמדת בדעת הקהל היהודית באמריקה בכל הנוגע לציונות ולארץ-ישראל. דרכו להצלחה דמתה לדרך שבה השיג את נצחונותיו הציבוריים הקודמים: פובליציסטיקה עשירת מבע ותוכן, שכבר עמדנו עליה לעיל, וכינוסי עם המוניים – ועל כמה מהם נעמוד להלן.

פארווערטס בעמודו הראשון הזמין את הציבור להשתתף 'בכינוס פועלים יהודים לטובת פלשתינה, שינאמו בו אישים שונים, בין השאר יו"ר ה-AFL,¹³⁵ מנהיג המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית נורמן תומס, מנהיגי איגודים, מנכ"ל פארווערטס הלל רוגוף ונציגי ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל'.¹³⁶ היעדרותו של קאהאן נבעה כמובן מהיותו באותו הזמן בדרכו לציון.

על נאומו הפומבי הראשון עם שובו לניו-יורק עמדנו לעיל.¹³⁷ על משמעות השינוי בדגשיו עמד קאהאן בנאום אחר, במסיבה לכבוד שובו, ובו דחה את הטענה כי נוצר בתנועה הסוציאליסטית 'פילוג' בשל שאלת הציונות. הוא לא סבר שחגיגותו של האירוע היא סיבה להימנע מדברים נחרצים. הוא 'לא הבין' את הביקורת של הבונד על האהדה שמגלה פארווערטס לציונות, 'שהרי הבונד היה הראשון ששילב תביעות מעמדיות ולאומיות'. כתב פארווערטס, שהביא מדברי העורך הראשי, סיפר שקאהאן המשיך לחשוב 'לטעות את הטענה שהציונות היא פתרון לבעיה היהודית בכללותה, אך הוא התרשם עמוקות מנקיון לבם, מרצם והתלהבותם האידאליסטית של הפועלים בארץ-ישראל – שכן הוא ביקר בעין חרוז, בעוד קבוצות וגם בתל-אביב – וגם של מנהיגיהם דוד בן-גוריון, ברל כצנלסון ונוספים'.¹³⁸ באירוע ציבורי אחר נדרש קאהאן לפסימיות הרציונלית מבית-מדרשו של צביון. על השאלה 'האם ייתכן שלום בין ערבים ליהודים', ענה קאהאן תשובה חד-משמעית: 'ייתכן'. את הפוגרומים תלה קאהאן ב'אנטישמיות', הנובעת 'כידוע מפערים כלכליים'. על-פי התרשמותו הבלתי-אמצעית טען קאהאן כי 'הערבים הגרים בשכונות ליהודים נהנים מרמת

134. פארווערטס, 21.8.1931, מופיע אצל צביון, פאר פופציק יאר, עמ' XLI.

135. 'פדרציית העבודה האמריקנית', נוסדה בשנת 1882.

136. פארווערטס, 7.9.1929, עמ' 1.

137. שם, 26.10.1929, עמ' 1.

138. שם, 3.11.1929, עמ' 1.

חיים גבוהה יותר ושומרים על יחסי שכנות טובים. הפוגרומים הרי נבעו מהסתה של פריצים ושל קומוניסטים ומכאן התשובה ברורה. שלום ייתכן.¹³⁹ עולה מדבריו שתנאי לשלום הוא פיתוח כלכלי, ואמנם דבריו של קאהאן בעניין זה משלבים הן את הסוגיה הזאת והן את הערצתו המוצהרת למי שבכותו להביא קדמה:

'בביקורי הקודם לפני ארבע שנים לא סברתי שאפשר להפריח את הארץ הזאת. עכשיו ראיתי כיצד הם עושים זאת. לא צריך להיות אגרונום כדי להיווכח בכך. הם הצליחו לחבר את המדע לאדמה ומחיבור זה התקבל גן מושקה. לואיס מרשל אמר לי בזמנו שהדבר אפשרי ואני ראיתי זאת. רוטנברג עשה זאת עם הירדון [כך] והירמוק'.¹⁴⁰

'המעין של התנ"ך', סיכם קאהאן, 'התאחד עם המדע'.¹⁴¹ התלהבותו הפומבית של קאהאן מ'הם', כלומר 'החלוצים', גרמה לו להשוותם ל'גיבורים הבונדיסטים שהגנו על היהודים מהפוגרומים ברוסיה'. את ההצלחה בארץ-ישראל יכול הקורא להעמיד מול 'משבר הליברליזם באירופה ובאמריקה', ככותרתו של מאמר המערכת באותו היום, שחזה כי פתרונו של 'משבר הליברליזם' יהיה ב'סוציאליזם הדמוקרטי'.¹⁴²

בנאום אחר לפני פועלים, שנועד בין השאר לארגן סיוע ל'פועלי פלשתינה' ושהוכתר בפארווערטס בתואר 'היסטורי',¹⁴³ הגדיר קאהאן את מטרת נסיעתו האחרונה. 'התעניינתי בשלישה דברים: יחסי יהודים-ערבים, ההגנה העצמית היהודית, וסיכויי ההתיישבות'. קאהאן שב על הנוסחה הסוציאליסטית הישנה ולפיה 'הדת היא עניין פרטי' וכך גם 'הרגש שיש לסוציאליסט כלפי ארץ-ישראל', ולמען הסר ספק הדגיש שעל 'בוני ארץ-ישראל' הוא מביט 'לא כעל ציונים אלא כעל מרטירים'. ובשורה התחתונה: 'היחסים בין היהודים והערבים הפשוטים מצוינים. "ההגנה" היתה מרשימה, וההתיישבות היהודית היא הוכחה שאפשר להפריח את הארץ הזאת. אני סוציאליסט ולכן אני נגד המופתים והאפנדים ובעד הפועלים היהודים והערבים'.¹⁴⁴

לקשרים החמים שנוצרו עם מנהיגי תנועת העבודה הציונית בעת ביקורו של קאהאן בארץ-ישראל היתה כאמור חשיבות לשני הצדדים. בשנת 1930 הפליג בן-גוריון מערבה. הפעם היה זה תורו להתקבל בחום אצל מנהיגי תנועת הפועלים היהודית בניו-יורק. מטרותיו עלו בקנה אחד עם אלה של מארחיו:

139. שם, 12.11.1929, עמ' 3.

140. שם, 12.11.1929, עמ' 3. א באוואסערטער גארטען.

141. שם.

142. שם, 1.12.1929, עמ' 1, 6. וראו סדרת מאמרים של חיים ליברמן, כתב פארווערטס בפלשתינה, שם, 2.12.1929, עמ' 3; 4.12.1929, עמ' 7, 9. וגם מאמרים של שפיגלמן, 26.12.1929, עמ' 5; 31.12.1929, עמ' 4.

143. שם, 2.12.1929, עמ' 1.

144. שם, שם.

לאמריקא הגעתי לאחר שמונה ימים באניה [...] הראשון שפגשתי באניה היה בוטוויניק מהפורוורטס [...] ג'ויורק כשהיתה לפני 14 שנה [...] אותה העיתונות, אותם האנשים [...] העיתונות קבלה פנינו יפה [...] הפורוורטס נתן את המאמר באופן נאה [...] כהן [קאהאן, א"מ] קבל אותנו בשמחה ובסבר יפה [...] הוא דורש - ובצדק גמור - את כניסת חברינו למפלגה הסוציאליסטית. עד כמה גדול כוח האינרציה! מה מעכב את כניסת חברינו? פוליטיקה מיוחדת אין להם פה [...] מלבד זאת אין חבר יכל להתקבל לפורוורטס אסוסיאיישין אם אינו חבר במפלגה ואנשי הבונד מתאמצים לתפוס את האסוסיאיישון.¹⁴⁵

דברי בן-גוריון מבטאים לא רק סימפטיה אישית לאנשי פארווערטס אלא הדדיות פוליטית: כיבוש 'איגוד הפארווערטס' בידי חברי פועלי-ציון באמריקה יכול לשרת הן את האינטרסים של קאהאן - כוכור, זמן קצר לפני כן התעמת קאהאן עם האנטי-ציונים שהיו הרוב בארגון שהיה פורמלית 'בעל-הבית' שלו - והן את אלה של בן-גוריון. כיבוש 'האיגוד' היה ביטוי לאסטרטגיית 'כיבוש הקהילה' שהיתה נר לרגלי התנועה הציונית מראשיתה.¹⁴⁶ במילים אחרות, הפוליטיזציה של פועלי-ציון אל עבר המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית פירושה היה אמריקניזציה של הציונות ובלתי-ציוניזציה של הסוציאליזם היהודי גם יחד. לבן-גוריון היה יעד נוסף לצד היעד הפוליטי הזה. בעמוד הראשון של פארווערטס ננקב הסכום '350,000 דולר' שהיו אמורים להיאסף 'לטובת הפועלים בארץ-ישראל', באמצעות כינוס המוני בראשות 'קאהאן ונורמן תומס'.¹⁴⁷

ככנס עצמו נשאו דברים 'שלושת נציגי הפועלים מארץ-ישראל: בן-גוריון, דוד ברין וחנה צ'ויק'. כאשר הציגם כינה אותם קאהאן 'גענוסען', כלומר 'חברים למעמד ולתנועה', מושג האחוה החשוב ביותר של תנועת הפועלים באשר היא. כתב פארווערטס הגדיר את נאומו של בן-גוריון 'מבריק'. בן-גוריון עמד על 'כל המשברים שעברו על ארץ-ישראל וכיצד מכל משבר יצאו היהודים קדימה'. בפתחת נאומו אמר קאהאן, שהוא 'לא מאמין שבכל העולם יש סוציאליסטים טובים יותר משלושה אלה'. קאהאן דיבר 'בחום ובהומור' על כך שלפני 50 שנה, כאשר החלו 'יהודים לצאת מרוסיה הם התפלגו בין "אמריקניזיקים" לבין "פלשתניזיקים"'. אך היום 'אין סיבה לשנוא את הצד השני'. עוד סיפר קאהאן כי בעת ביקורו בוויילנה, 'עיר הולדתו, לאחר 38 שנה, ואף שהוא לא שכח אותה, לבו פעם בחווקה'. כך בדיוק קרה לו בבואו לתל-אביב. אף שלא נולד בה, 'לבו הצטרמר וריחף'.¹⁴⁸

145. יומן בן-גוריון, 7.12.1930, אב"ג.

146. ראו המושג 'כיבוש הקהילה' כפי שמופיע אצל תיאודור הרצל, עניין היהודים: ספרי יומן, א, ירושלים 1999, עמ' 40, 510; ב, 1898-1902, עמ' 621, 489.

147. פארווערטס, 1.12.1930, עמ' 1. נורמן תומס היה מנהיג המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית.

148. שם, עמ' 5, 'געציטערט, געפלאטערט',

את דבריו סיים קאהאן בקריאה שלדברי כתב העיתון 'חשמלה את האולם': 'פועלי-ציון, הצטרפו נא למפלגתנו! דלתותיה פתוחות לפניכם, הצטרפו!'¹⁴⁹ הוועידה ננעלה בהחלטה המגנה את הספר הלבן – לדעת קאהאן מדיניות בריטניה 'הביאה לידי כך שלפחות 90% מקוראי הפארווערטס הפכו לתומכי פלשתינה' – ובהחלטה התומכת ביישוב בכלל, ובפרט

בעשרות אלפי הפועלים המאורגנים בארץ-ישראל להם שלוחה ברכתנו כמו גם לעשרות אלפי החלוצים בכל הארצות; ובהתחייבות רצינית שתנועת הפועלים היהודית המאורגנת באמריקה, יחד עם המון היהודים בעולם כולו, עומדת לצד 'ההסתדרות', במאבקה למען הגירה חופשית והתיישבות, בכל שטחה של ארץ-ישראל, כולל עבר הירדן, התיישבות שתתקיים על יסודות העבודה והצדק החברתי, וברוח אמיתית של שותפות אינטרסים עם ההמון הערבי.¹⁵⁰

סוף דבר

כדבריו של צביון, 'ארץ-ישראל' היתה דבר אחד, 'פלשתינה' דבר אחר. כדבריו של מדם, 'רגש פרטי' זהו דבר אחד ו'רגש חברתי' זה דבר אחר לגמרי. כדבריו של מילץ', 'תקווה' היתה דבר אחד, 'הישגים בפועל' עניין אחר לגמרי. כדבריו של קאהאן, 'אי-אפשר שלא לסמפט את ההקרבה והאידיאליזם של החלוצים', גם אם 'השכל' עומד בניגוד ל'רגש'. כדבריו של הלפרן, לפחות אחרי 1967, וככל הנראה לא יאוחר מ-1948,¹⁵¹ בארצות-הברית נהיו 'כולם לציונים', אך הציונות האמריקנית המשיכה להיות 'אופוזיציה מתמדת'. במילים אחרות, בין שני ממדיה של הציונות – הממד המעשי, הקונסטרוקטיבי, הפוליטי, והממד הסמלי, הרגשי, האפוליטי – בחרה יהדות ארצות-הברית בדרך-כלל בממד השני. זו היתה המשמעות המעשית של 'הבלתי-ציוניות'. בתקופה הנדונה כאן, פועלי-ציון, שהפכו לאחדות-העבודה ואחר-כך למפא"י, הקלו על הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק את מעברם מאנטי-ציונות לבלתי-ציונות. כפי שהראינו, גם בני הפלוגתא של קאהאן – שלא ויתרו על עמדתם האנטי-ציונית, אישים כמו קראנץ, מדם, מילץ' וצביון – ראו בציונות הסוציאליסטית תנועה מכובדת וראויה.

על יתרונותיה של בחירה זו עמד גם המנהיג הבולט ביותר של התנועה הציונית בשלב שבו הממד המעשי-הפוליטי שלה עמד במבחניו הקשים ביותר. בחודש יוני שנת 1937 עלתה

149. שם.

150. שם, 'אינטרעסען געמיינשאפט'.

151. Howe, *World of Our Fathers*, p. 542; Knee (above note 92).

(לעיל הערה 1).

'הם כמו הבונד'

לראשונה 'תוכנית החלוקה', ככל הנראה הנוסחה הפוליטית היחידה, שרק בה היה מקופל הסיכוי לעתידה של הציונות המדינית. לחבריו להנהגה כתב בן-גוריון את הדברים האלה:

'ירושלים לא תהיה למרכז קליטה המוני, אולם בצרוף ירושלים ואי-צרופה תלוי אולי גורל כל 'התוכנית'. גם כשנקבל התנאים הטובים ביותר מבחינת השטח, הגבולין והסמכות והבטחון – נעמוד בפני קשיים איומים: מלחמה מצד היהודים, מלחמה מצד כמה ציונים נאמנים [...] יש רק דבר אחד שילהיב את העם היהודי. ממשלה יהודית בירושלים. מדינה יהודית אין בה הקסם מבלי ירושלים. ובכוחות האירציונליים שבכותם נתקיימו ובהם אנו פועלים – השם ירושלים עולה על כולמו. נגד מדינה יהודית שבירתה ירושלים רק שונאי-ציון מובהקים יוכלו לעמוד. [...] בשעה שליהודים – המיליונים היהודים שאינם יודעים מה זה שרון ומה זה עמק ואין להם כל הבנה בהשקאה ובחקלאות ובחשבון דונמים וכשרון קליטה – השם ירושלים הוא הכל. עם ירושלים – החלוקה תצליח, בלעדיה היא יכולה להיגמר בקטסטרופה לעם היהודי ובקלון לבריטניה. ואם אנגליה רוצה פתרון של כבוד ובר-תקווה עליה לתת לנו ירושלים, חלק של ירושלים.¹⁵²

תרומתו של קאהאן לפרוגנוזה הבן-גוריוניסטית המפוכחת הזאת היתה הקהיית הצורך ב'מלחמה עם היהודים', ושימוש 'בשם ירושלים' לצורך גיוס 'ההמונים', שעד עצם היום הזה 'אינם יודעים מה זה שרון ומה זה עמק ואין להם כל הבנה בהשקאה ובחקלאות ובחשבון דונמים וכשרון קליטה'. בעבורם, לפחות 'חלק של ירושלים הוא הכול'. כלומר 'כותל מערבי' ליהודי המודרני, סמל ורגש כבסיס ל'פולקיום היהודי'. עם 'הקשיים האיומים' שעמדו לפני יהודים בארץ-ישראל לפני שנת 1937 ואחריה לא היה אלא להתמודד 'בחשבון דונמים ובכשרון קליטה'.

152. יומן בן-גוריון, 23.6.1937, אב"ג [ההדגשה במקור]. הקטע מופיע גם אצל מוטי גולני, ציון בציונות, תל-אביב 1992, עמ' 25-26.

עמוד 532-ריק